

Magyar Református Nevelés

református pedagógiai szaklap

VII. évf.

4-5. szám

2006. szeptember
– október

A TARTALOMBÓL:

Országos református
tanévnyitó

100 éve született Dietrich
Bonhoeffer

Bemutakozik a hajdú-
böszörményi Jó Pásztor Óvoda

Játékosan a Bibliáról

Tematikus összeállítás:
A természet pedagógiája

A természet a kijelentés
értelmezésében

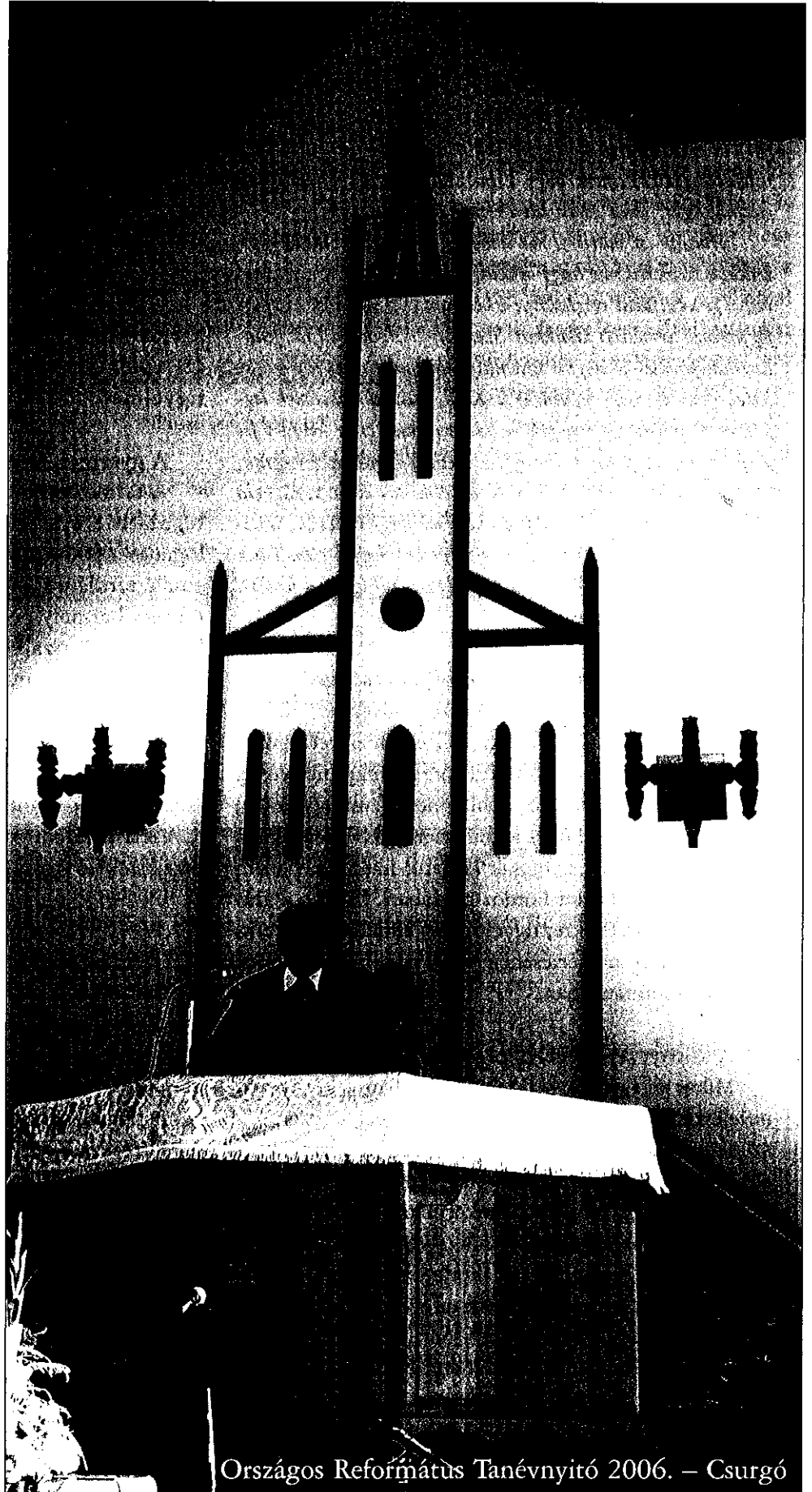
A természet az énekes-
könyvben és a liturgiában

A környezeti nevelés
praktikái és fortélyai

„Állati” példák a
Bibliában, avagy mire
tanítanak az állatok?

A gyermek és a természet
kapcsolata

A magyar református nevelés
477. tanévében

Országos Református Tanévnyitó 2006. – Csurgó

Több olvasónk kérte, hogy lapunkban tömör leírásban foglaljuk össze az egyes cikkeket.

A természet pedagógiája

Szerkesztői jegyzet

A természet, ahogyan Isten teremtette („és látá Isten, hogy jó”) és ahogyan az Ó- és Újszövetség embere megtapasztalhatta, nagyban különbözik napjaink környezetétől. A Teremtőt vesztett ember a civilizáció bővületében hatalmas alá hajtja a szárazföld és a tengerek élőlényeit, ám nem azért, hogy éltető tápláléka legyen, hanem hogy kibaszálva a teremtett világ gazdagságát, saját rövid távú életcéljait beteljesítse.

Nemcsak az múlik a ma emberén, hogy a következő nemzedékek számára mit hagy örökül, hanem az is, hogy a felnövekvő generációkat megtaníttja-e helyesen gazdálkodni az egyre fogyatkozó természeti javakkal. Szelektív hulladékgyűjtés, fenntartható fejlődés, ökológiai egyensúly, alternatív energiaforrások lettek (kellene, hogy legyenek) a XXI. század emberének legfontosabb problémái, melyek – bár erre még csak kevesen figyelnek – évtizedeken belül egzisztenciális kérdésekké válnak.

Tematikus számunk szerzői a természet és a pedagógia kapcsolatát igyekeztek többféle irányból megközelíteni, a tematikai sokféleség ellenére közös pontja mindegyik elemzésnek a felelősség kérdése: felelősség a ránk bízott világért, a jövőért, mely gyermekeink jelene.

A természet a kijelentés értelmezésében

„A természet különböző részei, növényei, állatai, elemei és égi jelenségei bizonyos értelemben természetfeletti jelentéstartalmak hordozói. A világmindenség értelmes üzenetet hordoz, a világ nem szükségszerűen, hanem Isten örömeiből és alkotó szeretetéből állt elő. A világegyetem tehát nemcsak látható, hallható, hanem értelmezhető üzenetet hordoz magában. Csupán aláztos és érzékeny lélekre, figyelmes és elmélyült szellemre van szükség megértéséhez” – olvashatjuk dr. Békési Sándor tanulmányában.

A környezeti nevelés praktikái és fortélyai

Mikor és hogyan kell/lehet elkezdni a környezeti nevelést? Vannak-e törvény adta lehetőségei, kötelességei az iskoláknak a környezeti neveléssel kapcsolatban? És egyáltalán mi a környezeti nevelés pontos definíciója? Dr. Botos Barbara, a tatabányai önkormányzat környezetvédelmi referensének írásából mindezekre – és még sok más, a mindennapi pedagógiai gyakorlatban megjelenő kérdésre – kaphat naprakész választ az olvasó. A tanulmány elméleti bevezetője egy 4 részes sorozatnak, mely a környezeti nevelés gyakorlati lehetőségeit mutatja be a korszerű pedagógiai módszerek tükrében.

„Állati” példák a Bibliában, avagy mire tanítanak az állatok?

Az állatok a legősibb idők óta szimbolikus jelentéssel bírtak a természettel szoros közösségben élő emberek számára. A bibliai történetek állatszereplőiben és az állatmesék hőseiben közös, hogy emberi tulajdonságokkal felruházva példaként állnak az olvasók, hallgatók előtt: így cselekedj, így ne cselekedj! Bárdos Péterné írásában nemcsak a Bibliában megtalálható állatokhoz kapcsolódó erkölcsi tulajdonságokat veszi sorra, hanem a biblikus alapokra épülő elbeszélésekben (Heltai Gáspár és John Bunyan írásait elemzi részletesebben) szereplő állati példák nevelő hatására is felhívja a figyelmet.

A gyermek és a természet kapcsolata

A természeti nevelés legnyilvánvalóbb terepe alsó tagozatban a természetismeret, később pedig a biológia és a földrajz óra. A környezeti nevelés olyan kiemelt területe az oktató-nevelő munkának, mely a tanterv bármely pontjához, szinte az összes tárgyhoz kapcsolható. Szajkó Józsefné írásában a környezeti nevelés tantervi megvalósítási lehetőségei sorjáznak egymás után, a természet szeretetére nevelést azonban egy nagyobb rendszer részeként szemléli: „a református iskola többek között úgy éri el nevelési céljait, hogy növendékeit a tudományok segítségével rávezeti a teremtett világ megismerésének és megőrzésének fontosságára.”

Természet az énekeskönyvben, liturgia a természetben

A természeti motívumok már a reformáció századaitól részei a protestáns liturgiának, ez nyilvánvalóan abból a felismerésből ered, hogy a világ Isten dicsőségének és ebből következően Isten dicsőítésének színtere. Református énekeskönyvi énekeinkben és a liturgiában fellelhető természeti motívumok pontosan ebből az átélt tapasztalattól fakadnak. Pap Ferenc tanulmányában a református vallásgyakorlat liturgikus elemeit vizsgálja az azokban fellelhető természeti képek felől közelítve, szépen kibontva azt a tézisé, hogy az Isten alkotta világ liturgikus és zenei átélése miként vezet mélyebb istenismerethez.

Ünnepi istentisztelet

Dr. Márkus Mibály

„A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme; és a Szentnek a megismerése ad értelmet”

Példabeszédek 9, 10

Tisztelt egybegyűltek! Kedves diákok! Kedves tanárok!

Hadd kezdjem a mai igehirdetést rendhagyó formában. Egyetlen egy lesz csak az egész igehirdetés menetében, kérem, bocsássák ezt meg nekem. A diákokkal szeretném az évi első hittanos felmérést elkészíteni. Nem fog sokáig tartani, és a felmérést a felnőttek között nem folytatjuk. Szeretettel kérem az ittlévő diákokat, hogy mindazok, akik már konfirmációi fogadalmat tettek, emeljék magasra az egyik kezüket. (Csaknem minden diák, több mint száz tanuló keze a magasban). Ahogy mondani szokták: „látható többség”. És most jön a nehezebb rész. Tegnapelőtt volt napi ige a Példabeszédek 9. fejezete. Kérem, az emelje magasra a kezét, aki tegnapelőtt ezt az Igét olvasta. (Öt diák emelte fel a kezét).

Tisztelt szülők, tisztelt tanárok, lelkipásztor testvéreim és vallástanárok! Látásom szerint ez a református iskolarendszer halála. A diákjainkból nem lesz naponta Bibliát olvasó gyermek és ifjú! Négyszáz éven keresztül arról ismerték meg a magyar reformátusokat, hogy minden istenadta nap Bibliát olvastak és imádkoztak. Mikor fogják megtanulni és hol, ha a református iskoláinkban most nem tanulják meg?!

Tudom, miről beszélek. Tudom, hogy a családok döntő többsége a legnagyobb nyomorúságunkra nem olvassa naponta az Isten igéjét. De a református iskolák gyermekei sem? A református hitoktatásra járók sem? Ez már nemcsak a magyar iskolarendszer halála, ez a református egyház halála is. És mi csendben, jól nevelten, a művelt, modern körülményekhez igazodva még ehhez asszisztálunk is...

Teológus koromban tanultam, egy pár évvel följebb járó akkor teológus társamtól, azóta szolgatársamtól: „... nem rokonok vagyunk, hogy hazudjunk egymásnak...” Nézzünk már szemébe néha a saját belső nyomorúságainknak is! A református egyházat 400-450 éven keresztül soha nem kényeztette a történelem. Mégis mindig, mindent túlélte: mert belülről volt erős. Mindig hanyatlásnak indult, valahányszor belülről elerőt-

lenedett. Így nézzünk az élő Isten élő üzenetére: „A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme”.

Mélyen tisztetek minden pedagógiai módszert. Mélyen tisztetek minden tantervet, legyen az helyi, országos, református, vagy egyéb. Ha azonban a református tanterv csak a módszerekből indul ki, akkor a református voltát tagadja meg. „A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme” – semmit nem kíván helyettesíteni, de minden módszert kíván teljesíteni ez az üzenet. Nem arról van szó, hogy a hittan órán ismereteket szerezzünk, vagy mély kegyességet gyakoroljunk. Ismeretek útján gyakoroljuk a kegyességet. A bölcsességnek kezdete az Úrnak félelme: ha egy iskola bölcsé, érett emberré akarja nevelni az „érettség”-ire készülőket, nem tehet mást!

Csokonais diákok Csurgón

A modern iskolarendszerek kicsi hazánkban és – amennyire ismerem az európai és az amerikai kultúrkört – mindenütt ebben szenvednek: az iskolarendszer „végén” még senki nem érzi magát „érettnek”. Még inkább tanulni akar, idehaza vagy külföldön. Inkább el-

megy bárhova, semhogy beálljon az életbe, hogy családot alapítson, hogy munkát vállaljon, hogy valamit alkosson. Miért? Riadtan néznek körül pszichológusok, neveléstörténészek, pedagógusok, lelkipásztorok és teológusok. Nem mondják ki, vagy nem merik, vagy nagyon halkán mondják! Más út nem vezet az érett emberré váláshoz: „A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme.”

Hogy közelebb hozzam egy kicsit. A felvilágosodás kitalált egy csodálatosnak hangzó jelszót a tudomány szabadságát fölépítendő. Gondolkozzunk, éljünk, cselekedjünk, míveljük a tudományokat, az oktatást és mindent „sicut Deus non erit”: mintha nem is lenne Isten! Innen majd csak egy lépés az, hogy nincs Isten.

Laplace-ról jegyzik (hogy valóság volt-e, vagy csak az emlékezet tudja így?), hogy amikor ismertette a elméletét Napóleon császárral, a császár megkockáztatta: „Mester, egy szót nem hallottam Istenről fejtegetéseiben!” A legenda szerinti válasz: „Fenség, nekem erre a hipotézisre nem volt szükségem!” Elértük a harmadik lépcsőfokot: nemcsak mintha nem is lenne Isten, de nincs Isten.

Ezt a hamis emberi logikát fordítja vissza, állítja a feje tetejére, én szívesebben mondom: a fejre esett logikát megpróbálja újra a talpára állítani az ősi üzenet, „a bölcsesség kezdete az Úrnak félelme”. Élünk hát úgy, mintha volna Isten. Innen egy lépés lesz majd; tényleg van Isten! „A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme.” Úgy kezdek gondolkozni, tanulni, úgy építem fel az életemet, hogy van Isten, aki majd számon kéri rajtam az ifjúságomat és az öregségemet, a tisztségeimet vagy a naplopásaimat, aki számon kéri rajtam az erkölcsimet, a családi életemet, vagy annak mellőzését és mindent. Mintha volna Isten, és újra felfedezem: van Isten.

Egyetlen példán szeretném szemléltetni a belső változást. Örök, visszatérő, örökzöld téma: teremtés vagy evolúció? A Teremtő egyik legcsodálatosabb ajándéka az evolúció. A teremtett világban van továbblépés, van előre jutás, van fejlődés – és ez a Teremtő ajándéka! A kötőszó tehát nem vagy-vagy, hanem először és másodszor...

„A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme, s a Szentnek megismerése ad értelmet.” Ha értelmes életet akarsz, ha értelmes életre akarsz jutni, ha értelmes életre akarsz vezetni másokat – mindenki hallja az éppen rá vonatkozót – az első a Szentnek megismerése! Halljuk benne az Ószövetség finom gondolkodásmódját, mely még ilyen kiemelt pontokon is mellőzi, az Is-

ten szent nevének kimondását (III. parancsolat: „Az Úrnak a te Istenednek nevét hiába föl ne vedd!”). Ezért jelképet használ, ráutalást. A Szentnek a megismerése ad értelmet. Ha ezt a gondolatot kifogjuk a vitorlából, vagy kifogjuk a szekér elől, akkor a megismerés útján sem jutunk el sehova. Öncéllá válik az, ami a Teremtő szándéka szerint az életet nemesítő cél. Visszafordul önmagába. Egy pillanat műve és máris pusztításra használja értelmét az ember!

A világ, fiatalok és öregek jajgatva kérdezik: mi az élet értelme? Nincs..., nem találok... „Azt mondta a szekeres, ahol nincs, ott ne keress”: az élet értelmét önmagában nem fogjuk megtalálni. Az élet értelmét hangzatos földi, anyagi, materiális célokban nem fogjuk megtalálni. Mert, „a bölcsesség kezdete az Úrnak félelme, s a Szentnek megismerése ad értelmet.” Ebben az is benne van, hogy semmi más! És mi ott állunk a küszöbön, s nem lépünk be rajta. Ott állunk a küszöbön, és csak a következő, a döntő lépést akarjuk megtakarítani. Református egyházként és református családként, református iskolarendszerként és református diákként az a lépés marad el, amittől a református egyház, a református család, a református iskola azzá válhatna, amivé lennie kell: szent helynek, áldott műhelynek, ahol az Úrnak félelme útján elindulunk a bölcsesség, az éretté válás útján, ahol a Szentnek megismerése kiteljesíti értelmünket. Ámen.

Örökkévaló Isten! Mennyei Édesatyánk!

Megköszönjük neked igédnek élő, éltető, életet teremtő üzenetét. Bocsásd meg mindazt, amiben ettől eltértünk, elmaradtunk, elszakadtunk. Legyen áldott szent neved, valahányszor ebből valamit, valamennyit sikerült megvalósítanunk. Kérünk, áldj meg bennünket, áldd meg Magyarországi Református Egyházad ezzel a felismeréssel! Áldd meg a református iskolákat, a pedagógusokat és a diákokat, a fenntartókat, a lelkipásztorokat, a felelős világiakat. Áldj meg bennünket ezzel a látással! Áldd meg a most megnyíló tanévet, hogy valóban arról lehessen majd elnevezni a református iskolai oktatásnak 477. tanévet, hogy a bölcsességnek kezdete az Úrnak félelme lesz, és a szentnek megismerésében teljesedik ki az értelmes gondolat.

Mennyei jó Atyánk! Az Úr Jézus Krisztus érdeméért kérünk, hallgass meg imánkat. S mi hisszük, hogy meghallgatod a szívből hozzád szálló szót. Ámen.

(Elhangzott 2006. szeptember 2-án Csurgón, az Országos Református Tanévnyitón.)

Tanévnyitó beszéd

Dr. Nagy Sándor

Tisztelt Templomi Ünneplő Gyülekezet! Nagy tisztelettel, szeretettel és megbecsüléssel köszöntöm magam, és halaszthatatlan elfoglaltsága miatt ma megjelenni nem tudó zsinati elnöktársam, dr. Bölskei Gusztáv püspök úr nevében is mindazokat, akik velünk egy akarattal itt a csurgói Csokonai Vitéz Mihály Református Általános Iskola és Gimnázium székhelyén, a református templomban ma azért gyűltünk egybe, hogy Isten előtti alázattal és bizalommal közösen adjunk hálát az előző tanévért, és kezdjük el a következő oktatási évet.

Az előzőekben áhítatos csendben figyeltünk Isten szavára, mely ft. dr. Márkus Mihály dunántúli püspök úr igeszolgálatán át szólt felénk. Akár ünneprontónak is tűnhetett a kemény próféta szó, mely rádöbbsentett bennünket, hogy ha ki akarjuk segíteni országunkat nagy bajából, akkor a vizsgálatot saját magunkon kell elkezdenünk, mert nálunk sincs minden rendben! Ami pedig a bölcsesség dolgát illeti, bizony, a manapság szívesen hangoztatott „tudástársadalom”-építés helyett jobb lenne a „bölcsességtársadalom” megteremtésén fáradoznunk. Melyben – a választott alapige szerint – „a bölcsesség kezdete az Úrnak félelme”, majd csak ez után jöhet a többi, pl. az ismeretek összegyűjtése, széleskörű hozzáférhetősége, továbbá a memorizált hatékony tárgyi tudás megszerzése! Püspök Urunk további szolgálatára, szereteteire, gyülekezetére Urunk gazdag áldását kérem és kívánom.

A mai a 12. azoknak az országos évnyitóknak a sorában, melyeket – mintegy több évtizedes zárandokút egyes állomásait – valamelyik egyházi iskolánkban tartunk, hogy ezzel is méltóképpen fejezzük ki együttes Istenhez, egyházhoz és egymáshoz tartozásunkat. Ma is intézményeink számbeli gyarapodásáról számolhatok be, mert két óvodával, a hajdúböszörményi és halásztelki óvodával lettünk gazdagabbak az új tanévben. Így jelenleg a MRE kebelében 28 óvodai, 54 általános iskolai, 26 középiskolai, 5 szakiskolai, 11 művészetoktató iskolai feladatot ellátó, továbbá 6 gyógypedagógiai intézmény valamint 21 internátus, 1 szakszolgálat, 1 szakmai szolgáltató intézmény működik úgy, hogy ebből a 152 intézményből 58 dunamelléki, 18 dunántúli, 16 tiszáninneni, 55 tiszántúli és 5 zsinati intézmény. A tanulók száma

30.400 (2.200 ebből internátusi növendék). A pedagógusok száma több mint 2.500. (Fontos adat, hogy Magyarországon különböző egyházi iskolákban érettségizik minden 5. tanuló, mely hatékony jelenlétet képviselhet a társadalomban akkor, ha ezek a tanulók valóban etikát, kultúrát hordozó, jól felkészült személyiségek. Jó irányban fejlődhet a társadalom, ha ennek a jelentőségét tanárok-tanulók időben felismerik.) A fenti 153 feladat 108 intézményben valósul meg 74 fenntartó gondozásában, melyekből 62 egyházközség, 12 fenntartó egyházközségen túli fokozatos testület.

Az OKTV rendezvényeken 10 tantárgyból 7 intézmény 21 döntős helyezést ért el. (Ebből 11 a budapesti Baár-Madas Gimnázium tanulója!) Az országos művészettörténeti versenyben református iskolák nyerték el az 1., 3., 5., 7., 8. és 12. helyezéseket.

Dr. Nagy Sándor főgondnok

Miközben az oktatási intézményeink közötti kommunikáció a tartalmas tanári és diák-találkozók, rendezvények kapcsán is élt és javult, az oktatási kor-

mányzat és oktatási rendszerünk között nincs figyelemre méltó javulás a kommunikációban. Az érthetetlen kormányzati intézkedések, a tavalyi botrányok az érettségi, majd a felvételi pontszámok körül, a kiegészítő normatíva kiszámítása körüli százalmas huzavona, az érdelemi egyeztetés hiánya, az egyházellenes kommunikáció, az egyházak jó hírének tudatos rombolási akciói egy olyan bizalmatlansági és bizonytalansági légkört teremtettek, mely már-már ellehetetleníti a további együttműködést és az eredményes oktatási munkát. Bár a régi-új kormányban mindezek nyomán végrehajtott személycserék akár bizakodásra is okot adhatnának, de ígéretnél egyéb most, a tanév megkezdésekor sincs. A tegnap éjféltől véglegesnek tekinthető ún. konvergencia-programról az ország mértékadó elemzői, közgazdaszai olyannyira eltérően vélekednek, hogy ennek homályos tartalma alapján általunk még csak tendenciák sem jósolhatók meg. Az állam és egyház közötti kapcsolattartást dr. Gulyás Kálmán volt helyettes államtitkár úr helyett ezentúl Csepregi András szakállamtitkári feladatokat betöltő tanácsos úr gyakorolja, aki bemutatkozó látogatást is tett a zsinati elnökségnél, de ennél többre még nem jutottunk. Az ország aggasztóan súlyos helyzetét ismerve csak Istenben bizakodva reménykedhetünk abban, hogy lesz lehetőségünk a 2006/2007 oktatási év feladatainak megfelelő ellátására!

A 2005/06 oktatási év igen gazdag volt oktatással közvetlenül vagy közvetve összefüggő eseményekben. A Magyar Reformátusok V. Világtalálkozójához kapcsolódott az immáron 11-edszer rendezett, tartalmas középiskolás találkozó Debrecenben. Mivel a bécsi béke 400. évfordulóját ünnepeltük, Bocskai István személye rendezvényeink középpontjába került. Emlékezetes munkássága minden keresztyén ember számára tanúsítvány arra nézve, hogy ha a hatalom Isten ellenére cselekszik, akkor fel lehet mondani az engedelmességet, sőt a hatalmat káros működésének felülvizsgálatára is kényszeríteni lehet, sőt kell. A nándorfehérvári győzelem 550 éves évfordulója Hunyadi és katonái példás hősiességéről beszél, akik képesek voltak a sokszoros túlerő felett is győzelmet aratni. (Ugyanez egyébként Bocskai esetében is elmondható, hiszen serege kicsi volt!) A déli harangszó az egész világon hirdeti ezt a példás, önfeláldozó, saját érdekein messze túlmutató hősi magyar magatartást. De jó lenne, ha ma is ilyen vonatkozásban emlegetnék a magyart, s nem úgy, mint

sereghajtó, önmagát értelmesen megszervezni képtelen népet!

Kevesebb szó esett a megemlékezések között augusztus 29-ről, pedig 1521-ben ekkor mégis elesett Nándorfehérvár, majd ugyanezen napon 1526-ban volt a mohácsi vész, sőt 1541-ben ugyanczen a napon elesett Buda is, hogy zavartalanul megkezdődhessen a 150 éves török uralom. Pedig szabad mérlegre tennünk történelmünk negatívumait is! Végül is nem lettünk törökké, s az iszlám sem gyűrte le a keresztyénségünket. Mint ahogyan a múlt század 40 éves ateista-kommunista szellemisége is alulmaradt, melyet a 2001. évi, már szabad légkörben lebonyolított népszámlálás eredménye is aláhúzott, bármennyire is kérdőjelezik ezt a tényt a vele elégedetlen egyes balliberálisok!

Még hátra vannak 1956. ötvenéves évfordulós eseményei. Boldogság volt akkor magyarnak lenni, pedig csak néhány napra tudott dacolni a világnyomorító sztálinista kommunizmussal a magyar. De a kommunizmus többé nem szedte össze magát! Érdemes megtanulnunk dr. Kardos János dunamelléki főgondnok úr nevét, akit a moszkovita helyi politikai hatalom nem engedett főgondnoki hivatalába lépni. Kitartóan védte a koncepciók perék áldozatait. Nem sokáig bírta a szélmalomharcot. Emléke példamutató, melyet igyekszünk októberben két emléktábla avatásával, és ezekhez kapcsolódó tudományos emlékülésekkel is méltó helyére tenni egyházban és világban egyaránt!

De az idei augusztus 20-i tűzijátékunk ítéletidőbe fordulója is rendkívüli esemény volt. Mélységesen

Az egerek hirdetik Isten dicsőségét, kezének munkájáról beszél a menny. (Zsolt 19, 2)

együtt érzünk azokkal, akik sérültként kórházba kerültek, és hosszadalmas ápolásra szorulnak, s azokkal, akik szeretetteiket végleg elveszítették. Mindazonáltal elutasítjuk azt a felületességet, mely mindezért nem nevezett meg azok között felelősöket, akik a résztvevőket időben figyelmeztethették volna az aznapi, illetőleg a közelgő és fenyegető esti veszélyre. Ez a „nincs felelős” megközelítés nekünk, keresztyéneknek elfogadhatatlan! Krisztus, aki a kikerülhetetlen felelősséget éreztünk, miattunk és helyettünk azért is vállalta, hogy többé ne kövessünk el ilyen és hasonló bűnöket, arra tanít, hogy a felelősség alól kibújni bűn. Hozzátehetjük: „és gyávaság is”!

Abba az erkölcsi hanyatlási folyamatba, mely a tavaszi választási kampány óta dübörög és száguld, ez is belefér. Lelkileg érzékeny gyermekeink és tanulóink bizonyára megkérdezik, bárcsak megkérdeznék, helyes-e az, ha neves közéleti személyiségek ma ezt mondják valamely dologról, holnap meg azt? Nyugodtan válaszoljuk, „nem helyes”, hiszen a Szentírás azt tanítja: a ti igenetek igen legyen, nemetek pedig nem, ami pedig azon felüli, az a gonosztól van! S ha gyermekeink nem értik, miért szórják egy ideig a pénzt az országot vezető felnőttek, máskor pedig miért akarják kenyéren és vízen éltetni polgáraikat; mondjuk csak nyugodtan, azért, mert a népszerűség, a pénz, a hatalom, a befolyás hajszolása megmérgezi lelküket, ezért nem látják az igazságot. Az Út, az Igazság és az Élet: Krisztus. Rajta kívül ezek az örök javak meg nem találhatók. Krisztus maga mondta, aki nincs velem, ellenem van, aki nem takar velem, az tékozol. Újabban kezdik kikezdeni keresztyénségünket is, nem átalva rossz hírünket is költeni. Életünk elfolyt idejében, amikor még nem ismertük Krisztust, mi is ezt tettük. Ne haragudjunk rájuk, ne gyűlöljük őket. De válogassuk meg, kivel is kötünk szövetséget, a sötétség gyümölcstelen cselekedeteivel pedig soha!

Nagy szeretettel köszöntöm azokat a szülőket, akik óvodás gyermekükkel most kapcsolódnak be református iskolarendszerünkbe! Kísérje Urunk gyermekeik lépteit mindaddig, míg akár a Károli Egyetem végzett hallgatójaként válnak hasznos polgárokká, gyülekezeti tagokká, presbiterekké. Nagyon fontosnak és értékesnek ítélem Szabó Sándor

Mert őt magasztalják nap, hold, s égi seregek, a mennyei szentek. (RÉ 350, 1)

igazgató úr most elhangzott jelentését, mi szerint végzett tanulóik közül sokan jutnak Pápára és a Károli Egyetemre. Tegnap ugyanis a Károli Egyetem balatonszárszói rendezvényén Kulin dékán úr nehezményezte, hogy középiskoláinkból nincs elegendő jelentkezés erre az egyetemre, s az itt végzett tanárokat is csak mértékkel alkalmazzák református iskoláinkban.

Most másokat idő hiányában mellőzve, megkülönböztetett szeretettel köszöntöm azokat a tanárokat, munkatársakat, akik most kezdik meg közöttünk munkájukat, de megbecsüléssel gondolok mindazokra a tanárookra is, akik nem hallgattak a csábító szóra, s újra köztünk folytatják munkájukat. Urunk kísérje további útjukon távozó nyugdíjasainkat, és mindazokat, akik továbbtanulás vagy egyéb ok miatt léptek ki oktatási rendszerünkől! Köszönöm azoknak a szülőknek a hűségét, akik vihették volna, de nem vitték tehetséges gyermeküket valamelyik híres „versenyistállóba”, így gyermekük tehetsége köztünk segítheti osztálytársaik, tanáraik munkáját, gyarapíthatja iskoláink jó hírét és hitelét.

Isten áldása legyen most induló 2006/07. évi közös munkánkon!

Ezekkel a gondolatokkal a Zsinat Elnöksége nevében hivatalosan megnyitom a Magyar Református Egyház iskoláinak 2006/2007. közoktatási tanévet!

(Elhangzott 2006. szeptember 2-án Csurgón, az Országos Református Tanévnyitón.)

A református közoktatás a 2006/07-es tanévben

Papp Kornél

Főtiszteletű Püspök Úr!
Tisztelt Főgondnok Úr!
Kedves Vendégeink!

Békesség Istentől!

It is kívánhatnának jobban a 476 esztendő re-
formátus oktatási rendszer intézményei a 2006/
2007. tanév kezdetén? **Békességet, négyes hívásunk**
– vagyis az oktatás-nevelés, a szeretetszolgálat, a misszió
és a gyülekezetépítés – **teljesítéséhez.** E négy feladatot
református keresztyén közoktatási intézményeink azonos
súllyal, lankadatlan hivatástudattal vállalják – az őket el-
lehetetleníteni kívánó megszorítások közepette. Tészik ezt
annak ellenére, hogy 2004 őszétől immár a negyedik drá-
mainak mondható romlás következik be a működés anyagi
feltételeinek biztosításában.

Az **oktató-nevelő munka** minimális anyagi feltételeit
az állam már nem biztosítja intézményeink számára. A
2005. és a 2006. évi költségvetés normatívái már nem fe-
dezték az elszabadított energiaárakat sem, nemhogy a két
kötelező illetményemlést. Pedagógus és nem pedagógus
dolgozóink számára a 13. havi illetmény lehetőségét és fe-
dezetét 2006 januárjától megvonták. Eszközfejlesztésre s
beruházásra egyedül saját forrásból – sokszor a működte-
tés rovására – nyílik csak lehetőség. Mindez nem tegnap
kezdődött, hanem immár 2 esztendeje tart.

Második feladatunk, a **szeretetszolgálat** gyakorlá-
sára viszont ugyanezen időben egyre nagyobb lehetősé-
get kínáltak nekünk, hisz az állami szociálpolitikai
intézkedések valódi terhét az intézmények viselik. Te-
kintettel arra, hogy az egyházi intézményekben a há-
rom- és többgyermekes szülők aránya magasabb, mint
más fenntartói szektorban, e terhek intézményeinkben
hatványozottan jelentkeznek. Az állami gazdaságpoli-
tika csődjét követő sokkterápia intézkedései e tanévben
megkövetelik tőlünk, hogy még fokozottabb figyelem-
mel kutassuk fel az éhező gyermekeket, s figyeljünk oda
arra is, hogy fiataljaink a családfenntartás kényszeréből
ne dobják hátuk mögé a tudás megszerzésének lehetősé-
geit. Tennünk kell mindezt olyan körülmények között,
hogy saját családjaink megélhetése került veszélybe.

Önzetlen szeretetszolgálatunk és színvonalas peda-
gógiai munkánk lehetséges gyümölcse a **misszió haté-
konysága.** Nem csupán ostobaság, hanem legfőbb kül-

detésünk megtagadása ennek elmulasztása.

A tudatos missziói munka célja pedig nem lehet
más, mint a **gyülekezetépítés.** Nem csupán közössé-
get építünk, hanem keresztyén gyülekezetet. 2006 nya-
ráig talán ezt szemlélte sanda szemekkel leginkább a
liberális oktatáspolitikai, hisz a közösségben élő ember
mindig erős, aki ellent tud állni a gazdasági és kulturá-
lis manipulációknak.

2006 nyaratól azonban már megállapíthatjuk, hogy
az **egyházi oktatás mindenben megfelel a kormány-
programban is rögzített állami elvárásoknak.** Az is
kiderült időközben, hogy ez a megfelelés a református
intézmények esetében nem néhány hónapos, hanem 476
esztendő gyakorlat eredménye.

Először is az **esélyegyenlőség és az egyenlő bá-
nás mód biztosítása** évszázados hagyományra vezethető
vissza. Vajon kibontakozhatott volna-e Petőfi, Jókai,
Csokonai vagy éppen Arany János tehetsége napjaink
Arany János Tehetséggondozó Programjának keretében?
A református iskolában bizonyítottan igen. Az esély-
egyenlőség és az egyenlő bánásmód alkalmazását mi is
elvárjuk saját magunkra nézve a Magyar Köztársaság
Országgyűlésétől s kormányától. Elvárjuk, hogy a 2007.
évi költségvetés tervezésekor szakítsanak az elmúlt két
esztendő diszkriminációjával.

A politika elvárja másodsor az oktatási intézmé-
nyektől s intézményfenntartóktól a **hatékonyságot.**
Jelentem, hogy ilyen mértékű alulfinanszírozás mel-
lett ilyen hatékonyan kevés intézmény működik az
egyházi intézményeken túl. A működtetés hatékonysá-
gát azonban az eredmények mutatják a legjobban.
Mindezt kiválóan példázza, hogy 2005-ben 10 tan-
tárgyból 7 középiskolánk 21 döntős helyezést ért el,
2006-ban pedig 4 vidéki középiskolánk 4 különböző
tantárgyból ért el dobogós helyezést, s az irodalom
és a történelem OKTV győztese 2006-ban miskolci
ill. kecskeméti református diák lett. Az **eredmé-
nyesség és hatékonyság tekintetében** tehát – az
esélyegyenlőség és az egyenlő bánásmód biztosí-
tása mellett – büszke lehet a Köztársaság az egy-
házi oktatásra.

A harmadik kormányzati elvárás a **minőség, a tel-
jesítmény szerinti értékelés,** melynek erkölcsi oldala
biztosított, anyagi vetülete pedig éppen a kormányzati
megszorítások miatt tarthatatlan.

A negyedik kormányzati elvárás, az **intézményrendszer törvényes működtetését** OKÉV, államkincstári és egyéb hatósági vizsgálatok bizonyítják hosszú esztendőik óta. 2005-től a költségvetési törvény több hatóság közös ellenőrző brigádjait küldi intézményeinkbe, azonban a jegyzőkönyvek inkább a példás működésről szolgáltatnak bizonyítékot. Az egyenlő bánásmód elve megkövetelné, hogy ne csupán a nem önkormányzati intézmények élvezhessék a törvényességi ellenőrzések preventív, azaz megelőző hatását. Talán ez esetben az önkormányzati művészetoktatási intézmények 90 %-ánál jóval kevesebben történt volna szabálytalanság. A 2006. év I. félévének vizsgálatai ugyanis dupla annyi szabálytalanságot találtak a fenntartók ezen körében.

Most, 2006-ban világtalálkozóval ünnepelték a magyar reformátusok a **Bocskai István** vezette egyetlen győzedelmes szabadságharcunk zárását. Az 1606-os bécsi békével évtizedekre biztosította Bocskai alkotmányos és vallásszabadságunkat. Az elmondottakból kiderül, hogy az előttünk álló időszakban a mi feladatunk nem több, de nem is kevesebb ennél. Oktatási intézményeink működőképességének veszélyeztetése nemcsak a vallásszabadságot, hanem egyéni alkotmányos jogokat is sért, hisz az ingyenes művelődéshez való jog, az iskolaválasztás szabadsága, s a lelkiismereti szabadság is csorbul. Bocskai élete egyértelműen hitén alapult. Mi csak szeretnénk egyéni és közösségi életünkre kihatóan ennyire tudatosan átélni hitünket. Az Úr elhívta erre a küzdelemre, s ő nem menekült Jónásként a cet gyomráig. Nem nézte, hogy magára maradt, s hogy környezete nem szereti. Az embert s Isten nem tisztelő hajdúkat adta segítségül számára az Úr, hogy ezután a hajdúk is megtanulják Bocskaitól Isten s az ember szeretetét. 2006-ban Magyarországon Bocskai hitének példaadása kellett s kell a nehézségek elviselésére s leküzdésére, hogy küldetésünket be tudjuk fejezni.

Sokatmondó az is, hogy 2006-ban – amellet, hogy Újpesten a Benkő István Református Általános Iskola gimnáziummal bővült – mindössze **2 intézménnyel**, mégpedig 2 óvodával gyarapodhatott oktatási rendszerünk, s mindkét alapító közösség tudatosan ápolja Bocskai István emlékezetét. Böszörmény hajdúinak leszármazottai, a Hajdúböszörmény-Kálvin téri Egyházközség életre hívta a Jó Pásztor Református Óvodát. Halászelken pedig a Bocskai Istvánról elnevezett középiskola és a Bocskai nevet most felvevő általános iskola mellett létrejött a helyi intézményrendszer harmadik pillére

a Lámpás Református Óvoda. Köszöntjük országos tanévnyitónkon új intézményeinket!

Létrejövételükkel ill. a gyulai óvoda és általános iskola közös igazgatás alá vonásával immár 153 oktatási feladatot lát el 108 intézmény keretei között a Magyarországi Református Egyház. 28 óvoda, 54 általános iskola, 26 középiskola, 5 szakiskola, 11 művészetoktatási, 6 gyógypedagógiai intézmény, 21 diákotthon, valamint 1 pedagógiai szakszolgálat és 1 pedagógiai szakmai szolgáltató intézmény látja el a közfeladatot. Az oktató-nevelő munkában részvevő pedagógusok száma meghaladja a 2.500 főt, a gyermek- ill. tanulólétszám pedig mintegy 30.400 fő.

Egy esztendővel ezelőtt Mezőcsáton a Makkai Sándor pedagógus kitüntetés díjazottjai között tisztelhetjük dr. Horkay György tanügyi főtanácsos urat, ki a tanév kezdetével nyugalomba vonulása miatt befejezi tanügyigazgatási munkáját a Tiszántúli Református Egyházkerületben. Köszönjük áldozatos munkáját, s Isten áldását kérjük nyugdíjas éveire, további tervei megvalósulására.

Végezetül a református oktatásügy minden szereplője nevében szeretettel **köszöntjük** a résztvevő Kedves Vendégeinket a Magyarországi Református Egyház intézményeinek országos tanévnyitóján, a 2006/2007. tanév kezdetén. Köszönetet mondunk a Csokonai Vitéz Mihály Református Általános Iskola és Gimnázium, a vendéglátó gyülekezet, valamint a fenntartó Somogyi Református Egyházmegye szervező munkájáért.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

(Elhangzott 2006. szeptember 2-án Csurgón, az Országos Református Tanévnyitón.)

Mert megörvendeztetettél tetteiddel, URam, kezéd alkotásainak ujjongok (Zsolt 92,5)

Határozat a 2006. évi református pedagógus kitüntetések odaítélése tárgyában

Magyarországi Református Egyház Zsinata – az Oktatásügyi Szakbizottság javaslatára – 2006-ban a Makkai Sándor-díjat Eszenyi Balázs igazgató úrnak, Kerekes Barnabás tanár úrnak és Kaszó Irma tanárnőnek, az Imre Sándor-díjat pedig Nagy Kálmán igazgató úrnak adományozza szakmai munkájuk és példamutató emberi, hitbéli magatartásuk érdeméért.

Eszenyi Balázs

1947-ben született Ajakon. Általános iskolai tanulmányait szülőfalujában, középiskoláját Kisvárdán végezte. Tanári diplomát a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán szerzett 1975-ben matematika-műszaki ismeretek szakon. 1974-1981. között a Hajdú-Bihar megyei Fülöp községben, majd immár 25 esztendeje Hajdúböszörményben él és tanít. Az 1995-ben induló Baltazár Dezső Református Általános Iskola életre hívója és intézményvezetője lett. Azon munkálkodott, hogy az iskola és a gyülekezet között harmonikus kapcsolat épüljön ki, és a gyülekezetépítés alappillérvé váljon az intézmény. Munkáját igényesség, magas szakmai tudás jellemezte. Tanítványai szép sikereket értek el városi és megyei versenyeken. A Hajdúböszörmény-Kálvin téri Református Egyházközség presbitere, a Hajdúvidéki Református Egyházmegegyházmegyei gondnoka. 1997-2003. között a Zsinat tagjaként is munkálkodott. 2006-tól a Tiszántúli Református Egyházkerület általános iskolai tanácsosa.

[Javaslattevő: a Hajdúböszörmény-Bocskai téri Református Egyházközség Presbitériuma.]

Eszenyi Balázs igazgató

Kerekes Barnabás igazgatóhelyettes

Kerekes Barnabás

A történelem-magyar nyelv és irodalom szakos Kerekes Barnabás 1997. óta dolgozik a Baár-Madas Református Gimnáziumban, mint tanár és igazgatóhelyettes. Pedagógustársai egyöntetűen méltatják higgadt kedélyét, kiegyensúlyozott, békeszerető és békét szerző viselkedését, amellyel elősegíti minden, a nevelőtestületben adódó konfliktus megoldását. Vezetői tevékenységét is e vonások teszik értékessé. Szaktanári működésének középpontjában az anyanyelvi kultúra gondozása áll. Megalakította a „Beszélni nehéz” kört, amely egyre több csoporttal csatlakozott az Anyanyelvápoló Szövetség ifjúsági tagozatának munkájához, s rendszeres részvevőjévé vált a Magyar Rádió és a Duna TV anyanyelvi műsorainak. Szakkörei az eredményes működés elismeréséül 2002-ben megkapták a Szövetség Kazinczy-díját. Az élményekkel teli és sikeres szakköri munka nyomán a keze alatt felnövő diákok egyre nagyobb számban jelentkeznek a magyar nyelvtan OKTV-re. Hat esztendő alatt 12 döntős helyezést szereztek tanítványai. Az anyanyelv-művelés legjelesebb országos erőpróbáján, a Kazinczy Szépkiejtési Versenyen az elmúlt évek során három alkalommal szerzett Ka-

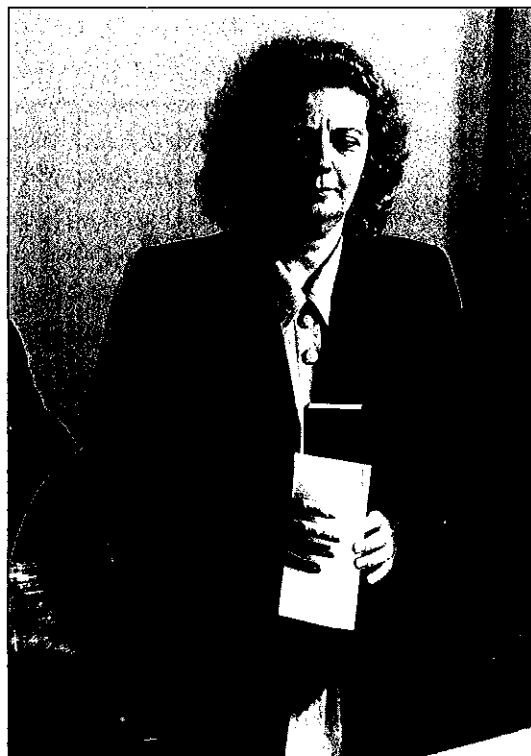
zinczy-érmet tanítványaival. Mindezek mellett szerteágazó és rendkívül intenzív munkát végez különféle országos nyelvművelő szervezetekben. Kiterjedt és eredményes tevékenysége számos fórumon öregbíti az egyházi oktatás jó hírét. A Budapest-Pozsonyi úti Református Egyházközség presbitere, a Dunamelléki Református Egyházkerület közgyűlésének tagja.

[Javaslattevő: Baár-Madas Református Gimnázium, Általános Iskola és Diákotthon Nevelőtestülete.]

Kaszó Irma

1963-ban született a Felső-Tisza-vidéki Técsőn. 1986-ban fejezte be kitűnő eredménnyel az Ungvári Állami Egyetem matematikatanári szakát. Ezt követően szülővárosában először szakiskolában oktatott matematikát és számítástechnikát, aztán a Técsői Magyar Középiskola matematikatanára lett. A Kárpátalján újrainduló egyházi életbe azonnal bekapcsolódott, elvégezte katechétaképzőt, és folyamatosan foglalkozik hittanoktatással. Az 1996/97. tanévben a Nagyberegi Református Líceum matematikatanára és igazgatóhelyettese. 1997/98-tól a Péterfalvi (Tivadarfalvi) Református Líceum igazgatója. Az ő nevéhez kötődik az iskola állami elismeretése. 2000-ben a Técsői Református Líceum indításában oroszlanrészt vállalt. A líceum szellemi életéért felel, rendkívül hűségesen sáfárkodik ebben az iskolában. Élő hite, elkötelezettsége példaértékű. Jelenleg a Técsői Református Líceum vallásoktatója és a nevelésért felelős igazgatóhelyettes.

[Javaslattevő: a Kárpátaljai Református Egyház elnöksége.]

Kaszó Irma igazgató

Nagy Kálmán

1941-ben Komáromban született. Tanítói oklevelet 1959-ben a Pápai Tanítóképzőben, tanári diplomát 1968-ban a Pécsi Tanárképző Főiskolán szerzett. Pedagógiai pályáját 1959-ben kezdte első munkahelyén, Ácson, ahol 12 évig tanított. 1971. óta Törökszentmiklóson tanít, ahol a Bethlen Gábor Általános Iskola és Diákotthon igazgatóhelyettese, majd 1975-től napjainkig igazgatója. Az elmúlt 31 évben az irányításával folyó pedagógiai munka színvonala egyre javult. A tárgyi feltételek fejlesztése terén végzett tevékenységét a céltudatosság jellemzi. Vezetői munkájában kiemelkedő szerepet kapott az új utak keresése. 1980-tól különböző szakmai programok kimunkálásával törekedett, előbb ének-zene tagozat, majd 1987-től tehetségfejlesztő program, 1989-től pedig informatikai tagozat indult. 1993-tól szakképző iskolát indít az időközben (1991-ben) egyháziává vált intézményben, 2005-ben pedig bevezeti az alapfokú művészetoktatást. Erkölcsi erejével és szakmai hitelével követésre méltó rendet tart intézményében. 1992-től a Törökszentmiklósi Református Egyházközség presbitere, 1993-2006. között a Tiszántúli Református Egyházkerület tanügyi tanácsosa. 1997-től tagja a Zsinatnak és a Zsinati Tanácsnak.

Nagy Kálmán igazgató

[Javaslattevő: a Törökszentmiklósi Református Egyházközség Presbitériuma.]

A református közoktatási intézmények
kerületi megoszlása a 2006-2007. tanévben

Egyházkerület	Óvoda	Általános iskola	Középiskola	Szakiskola	Művészetoktató	Gyógypedagógiai intézmény	Internátus	Szakszolgálat	Szakmai szolgáltató	Összesen
Dunamellék	15	18	12	2	2	-	9	-	-	58
Dunántúl	2	5	4	-	4	-	3	-	-	18
Tiszáninnen	2	6	2	-	3	1	2	-	-	16
Tiszántúl	9	25	8	3	2	1	7	-	-	55
Zsinati intézmények	-	-	-	-	-	4	-	1	1	5
Összesen:	28	54	26	5	11	6	21	1	-	153

Új közoktatási intézmények a 2005-2006. tanévben

Egyházkerület	Óvoda	Középiskola	Összesen
Dunamellék	1	1	2
Dunántúl			-
Tiszáninnen			-
Tiszántúl	1		1
Zsinati intézmények			-
Összesen:	2	1	3

A természet a kijelentés értelmezésében

Dr. Békési Sándor

Az Admirális lepke megjelent a kertben félve rá, hogy a néne meghalt. Azóta több mint harminc éve, különösen édesapa és édesanya eltávoztása után is megjelenik ugyanazon a helyen, a kert bejáratánál. Nyilván nem az egyed, de annak ivadékai rendszeresen ráröpködnek az itt maradtakra: unokákra, fiúkra, ismerős bokrokra, tárgyakra. Azt mondják, az elköltözöttek tekintenek körül általuk életük korábbi helyein, szeretteiket meglátogatva. A pillangócsápok és szemek mint ablakok átjárást biztosítanak a mennyei és a földi látás között.”

Ez a népi feltételezés arra a görög felfogásra megy vissza, miszerint a bábból kiröppenő pillangó a lélek jelképe, amelyet nem köt a halott anyag, sem a báb alakú szarkofág. A formateremtő hellén világ tartalmát vesztett pillangója képében a keresztyénség a feltámadott Krisztusnak, illetve magának a feltámadásnak szimbólumát látta már a korai időktől fogva. A természet különböző részei, növényei, állatai, elemei és égi jelenségei bizonyos értelemben természetfeletti jelentéstartalmak hordozói. Úgyis lehetne mondani Alanus de Insulis szavaival, hogy a világ minden teremtményében olvasható képeskönyv és tükör. („*Omnis mundi creatura / Quasi liber et pictura / Nobis est et speculum.*”) Fölmerül akkor a kérdés, vajon a természet vizsgálható-e értelmes üzenet hordozójaként? A határozott teológiai válasz az, hogy igen.

A világmindenség értelmes üzenetet hordoz

Nem elhanyagolható az a tény, hogy a Teremtő a világot pazarlóan gazdagnak és számos esetben gyakorlati haszon nélkül teremtette. Ez a világban fellelhető csodálatos szépség és funkcionális szemponttól idegen fölöslegesség még jobban alátámasztja azt a teológiai felismerést, hogy a világ nem szükségszerűen, hanem Isten örömeiből és alkotó szeretetéből állt elő. Cethalat formált a tengerben a 104. Zsoltár szerint csak azért, hogy játszadozzék benne; és a szőlő termését alkotta csak azért, hogy megvidámítsa a halandó szívét.

Miért olyan gazdag a teremtett világ galaxisokban, ásványokban, vagy éppen rovarokban? Miért öltöznek magukra királyi ornátust a mezők liliomai, amelyre Salamon dicsősége sem volt képes? Miért van annyi lepkéfaj – köztük az Admirális – szárnyának művészien

furfangos rajzolatával? Tán beérné a világ feleannyival is. Miért van szükség a ló sörényére, s miért éppen ez az állat szépségének egyik meghatározó része?

A 19. Zsoltár a költészet nyelvén beszél a poétikusan alkotott világról, amikor annak isteni akaratot közvetítő csodálatosságáról szól: „Az egek beszélnek Isten dicsőségét, és kezeinek munkáját hirdeti az égboltozat. Nap napnak mond beszédet; éj éjnek ad jelentést. Nincs olyan szó, sem olyan beszéd, amelynek hangja nem hallható. Szózatuk kihat az egész földre és a világ végére az ő mondásuk” (Zsolt 19, 2-5). A világegyetem tehát nemcsak látható, hallható, hanem értelmezhető üzenetet hordoz magában. Csupán alázatos és érzékeny lélekre, figyelmes és elmélyült szellemre van szükség megértéséhez.

Hasonlóan vélekedik Pál apostol is, sőt az istenismeret lehetőségét látja a világmindenségben: „Ami Istenben láthatatlan, tudniillik az ő örökké való hatalma és istensége, a világ teremtésétől fogva az ő alkotásából megértetve megláttatik” (Róm 1,20). Az említett látás nem közvetlen tapasztalatot jelent, hanem a szellem és szív közvetett felismerését a Teremtő végtelen képességéről, hatalmáról és szeretetéről. Vitán felül áll – írja a reformátor Kálvin –, hogy Isten maga adta saját ismeretét minden emberbe. Majd hozzáteszi, hogy nemcsak a vallásnak magvát (*semen religionis*) vetette el az istenség mindenkinek szívébe, hanem a világ egész alkotmányában is (*in toto mundi opificio*) kinyilvánította magát.

Ó, Urunk, mi Urunk! Mily felséges a te neved az egész földön, az égen is megmutattad fenségedet! (Zsolt. 8,2)

Az Isten igéje és a teremtett világ közötti viszony

Teológiai értelemben a teremtő Isten munkájáról beszélünk, arról a Teremtőről, aki éppen teremtőként nem a világnak része. Isteni léte a természetben pantheisztikus módon nem vizsgálható. Viszont a teremtett világ előállása okán mégiscsak Isten alkotása, tehát egészében és milliárdnyi részletében a Teremtő keze nyomát viseli. Ahogy Karl Barth mondja: a teremtésnek isteni karaktere van. Így képes a kozmosz Isten akaratának kifejezésére az Isten-ember-világ hármasságnak méltó tükröként.

Mi az a kapocs, amely értelmes kapcsolatot tesz lehetővé a szuverén Isten akaratát, a természet és a befogadó ember között? A témánkat érintő legfontosabb kérdés a teológia mélységeibe vezet el bennünket.

Minden létezésnek és istenismeretnek alapja az, hogy Isten szól. Kijelentése nélkül nem áll elő a világ, nem ismerhetjük meg közvetlenül sem őt, sem akaratát, kijelentés nélkül nincs megváltása és megszentelése életünknek. Isten szól. Ez azt jelenti, hogy megszólalása nem értelmetlen recsegés, nem üres fecsegés, hanem szavának értelmes tartalma van, maga az Ige. Isten Igéjében bölcsessége nyilvánul meg úgy, hogy a kijelentés folyamán csudálatos gazdagságban teremti, újjáteremti a világot; magával ragadja, és belső megvilágításban részesíti az embert. A kijelentésnek ez a hatása az isteni Léleknek munkája teremtményein. Amikor azt mondjuk, hogy Isten szól, akkor az egyház következetesen erről a hármasságról (*Trinitas*) beszél: az önmagát kijelentő Atyaistenről, aztán beszédének tartalmáról, az Igéről, és a kapcsolatot teremtő isteni Lélekről, mely hármasság egymástól elválaszthatatlan lényegi egység.

A teremtett világ a maga formai és szerkezeti gazdagságában, összefüggő rendszerében azért beszédes az ember számára, mert a Szentháromságisten teremtése nyomán az Ige (*logosz*) bölcsességét hordozza magán. Ebből következik, hangsúlyozzák a teológusok, különösen Paul Tillich és Wolfhart Pannenberg, hogy a világegyetem az isteni beszéd tartalmát, bölcsességét képvisző Ige, a *logosz* révén logikus szerkezetű, így az emberi értelem is. Ezért lehetséges az, hogy a gondolkodó ember intellektusa megfejtetheti, értelmezheti a világegyetem mikro- és makroszintjét, ezért képes rendszereket alkotni a világnak tapasztalattal el nem ért, egységes szerkezete és működése megértéséhez. A világ *logosz*-eredete, logikus volta a biztosíték arra, hogy az emberi

intellektus és a világegyetem, a szubjektum és az objektum mint két fogaskerék egymásba illeszkedjék, s tudatos fordulattal a teremtés egyre több valósága értelmet kapjon és a teremtmény önmagára reflektáljon, valamint Teremtője megszólítására feleljen.

Az Isten, a természet és a befogadó ember közötti értelmes kapcsolat alapja tehát az isteni bölcsességet tartalmazó Ige. A *logosz* nemcsak a világegyetem megértésére ad kulcsot, hanem annak kifejtésére is: a nyelv alapvető kapcsolatot létesít ember és ember, ugyanakkor ember és a világegyetem, valamint ember és Isten között. Isten kijelentése is értelmes emberi beszédben, nyelvek által fogalmazódik meg, ugyanakkor Isten teremtő Igéjének munkájában való részvétel folyamán az ember ad nevet a teremtményeknek, és fogalmazza meg a kijelentésből és a világból nyert tapasztalatát. A névadással már természetén túli értelmet kap növény, állat, csillag vagy bolygó, vagy akár a megszületett gyermek. Az áprilisban nyíló, nagy sárga virágú, meszes dombok növénye félreérthetetlenül a Tavasz hérics. Latin neve: *Adonis vernalis*, a görög mítosz világából meríti értelmezését, mérgező tulajdonsága miatt nem véletlenül.

A természet értelmezésének fajtái

A *logosz* által teremtett logikus kozmosz értelmezésének többfajta útja lehetséges. Másképpen fogalmazva, Aquinói Tamás szavaival: a megismerés különféle uralkodó szempontjai különféle tudományokat eredményeznek. Az áttekinthetőség kedvéért négy kategóriában vázoljuk fel ezeket a természetértelmezéseket:

a) **A (vallás)filozófiai értelmezés** az ókori gondolkodók alapján, vagy éppen Pál apostol Cicerótól merített, s az előbbiekben idézett gondolata mentén természetesen tartja az emberi ész képességét arra, hogy Isten és a világegyetem végső létre ismereteket tárjon föl. A természeti teológia (*theologia naturalis*, vagy *naturalis*) Isten létezésével, tulajdonságaival, tágabb értelemben pedig a filozófia az emberi ismeret szerkezetével és a lét mögött rejlő alapvető összefüggésekkel foglalkozik a természetes ész fényében (*lumine naturalis rationis*).

b) **A természettudományos értelmezés** a világegyetemet természetnek (*natura*) nevezi a teológiai értelmezés szerinti teremtéstől (*creatura*) eltérően. A teológiai értelmezés, amely a Teremtő és teremtménye közötti felelős együttélés szövetséges viszonyával (*relatio communicationis*) foglalkozik, nem ellentétes a természet-

tudományos igazsággal, amely a természetet működtető törvényszerűségek felismerésén (*relatio elementaris*, vagy *legis naturae*) alapul – legyen az matematikai vagy tapasztalati igazság. A tudománytörténet viszont a természettudományos eredményeknek, felismert igazságoknak korokhoz kötött, relatív voltáról is tanúskodik, szemben a filozófiai, művészeti és teológiai megfogalmazások időnkön átívelő érvényével.

c) **Az esztétikai értelmezés** sem hagyható ki a világegyetem megismerésének lehetőségeiből, hiszen akár a természettudományos tapasztalat, akár a teológiai istenélményen alapuló hittapasztalat az érzékek érzékenységen át adnak nélkülözhetetlen ismeretet az intellektus számára. Nem is beszélve a művészetek azon tulajdonságáról, hogy a szép élményén keresztül a világegyetemnek olyan jelenségeit és összefüggéseit tárja föl, amelyeket alapos logikai úton nem lehetséges. Milyen igaz Marcel Proust megjegyzése: a természetet úgy látjuk, amint van, költői módon. Ugyanakkor a természetes ész fényében a szépnek eredete és létező szempontjai bizonyos mértékig számbavehetők és rendszerbe foglalhatók.

d) **A teológiai értelmezés**, a természet teológiája az Isten kijelentésének fényében (*lumine divinae revelationis*) tekint a kozmoszra. Ez nem azt jelenti, hogy az ész kiküszöbölésével egyfajta vallásos lelkesültség okán tudomást sem vesz a világegyetem filozófiai, természettudományos és esztétikai igazságairól, sőt azokat nagyon is figyelemmel kíséri, hanem egyedül az ész felismerése (*secundum rationem*) helyett és amellet alapvetésében elsősorban Isten kijelentéséből indul ki, mely isteni bölcsességet az írott Igéből, a Szentírásból és a testet öltött Igétől, Jézus Krisztustól kapja. Amikor Pál apostol nyomában Kálvin arról írt, miszerint a természetben felismerhető Isten hatalma és dicsősége, nyomban hozzátette Pállal együtt, hogy erre a természetes ismeretre az emberi hiúság és gőg nem enged eljutni. A hit által (*per fidem*) és a kijelentés alapján (*secundum revelationem*) értelmezett kozmosz mind a filozófiai, mind a természettudományos, mind az esztétikai felismerésekben, mind pedig a közvetlen tapasztalatban az Isten akaratként szólal meg a hívő ember számára. A teológiai értelmezés a hiúság és a gőg elvetésével az embert összekapcsolja Istennek, a teremtésnek és az embertársnak szeretetközösségébe, végső soron a világnak Isten parancsát követő őrzésére és művelésére. Nyomatékosan vallja, hogy az az Ige, az a *logosz*, aki a Szentírásban bölcsességével megszólal számára, a logikus és analogikus világegyetemben, valamint az emberi értelemben

Teremtőként önmagáról nyomot, üzenetet hagyott, mely isteni karakter csak a közvetlenül, kijelentésből kapott, személyes istenismeret igazsága (*analogia fidei*) fényében értelmezhető. Ennek feltétele azonban a hit, amely – Péter apostol nyomán (2Pét 1,5-7) a református ortodoxia szavai szerint, – nem elfojtja az ésszt, hanem épp mozgósítja; nem eltévelyít, hanem irányít; nem elvakítja az értelmet, hanem megvilágítja azt.

A teremtett világ üzenetének tartalma a teológiai értelmezésben

Amint már az elején érintettük, a világegyetem szerkezetében és minden elemében a filozófiai, természettudományos és esztétikai megfogalmazások mellett gazdag teológiai üzeneteket is hordoz.

Karl Barth teológiájában a kijelentés alapján tudhatjuk meg, hogy világegyetemünk és benne az ember nincs önmagára hagyatva, hanem mindig Isten előtt álló létezés. Isten kegyelméből való valóság az ember, aki a menny és a föld, az isteninek és a teremtett világnak szférái között létező teremtmény, aki a teremtmények között egyedül hordozza Istennek képmását intellektusában, akaratában és felelősségében. Barth még azt is kihangsúlyozza, hogy a világ a Szentháromság Isten és teremtése között kötött szövetség alapján áll fenn. Teremtése ennek a szövetségnek külső megnyilvánulása,

Úrrá tetted kezéd alkotásain,
mindent a lába alá vetettél: (Zsolt. 8,7)

amely a szombatban: az ünnep örömeiben nyeri el célját, míg a szövetség maga pedig a teremtés belső bázisa. Ebben a szövetségben Isten ígent mond a világra, ugyan sohasem egy teljes világkép garantálásával, de a párbeszéd lehetőségével az ember és a teljes világ között.

Nyilvánvaló tapasztalat, hogy a teremtett világ fényoldala mellett ott az árnyoldal is: a színek, hangok, formák, életek és viszonyok, rendek és szépségek csudálatos változatossága mellett az elmúlás, a halál, a betegség, a paradoxonok és illúziók is e világnak részei. A kegyelmes Isten és a megkegyelmezett teremtés viszonyát mutatja Barth szerint az, hogy Isten Jézus Krisztusban bizonyítja a teremtettség mindkét oldalát, hamis idealizmus jegyében nem magasztalja az egyiket, és nem titkolja el a másikat, ugyanakkor megítéli, majd megbékíti mindkét oldalt önmagával. Hiszen Isten a Fiát, a testet öltött Igét, Jézus Krisztust részeltette e világ mindkét oldalában az inkarnáció folytán. Ennek következtében Isten nemcsak megbékíti önmagával a világ fény- és árnyoldalát, hanem Krisztus feltámadásában felülmúlja mindkettőt, hogy majd tökéletessé tegye megdicsősülésében és az új teremtés sebeket már csak jelként hordozó tökéletességében.

Wolfgang Pannenberg többek között arra mutat rá, hogy a teremtett világnak nem a kezdete, hanem a jövődjöje a meghatározó. Nem akkor járunk helyes úton, ha historikus szemlélettel a kezdetek felől kezdjük felépíteni világunkat, s megannyi kudarcot vallott kozmológiai modell felállításával bibelődünk. A világegyetem működésében egyfajta szellemi uralom van folyamatban, amely a kozmikus Omega-pont felől határozza meg időben és térben a világot. Ez az antropikus főelv a teológia nyelvén az úgynevezett eszkatológikus meghatározottság, amely azt jelenti, hogy a teremtésnek és a történelemnek célja felől kap értelmet a világmindenség. Ahogy Augustinus említette valahol: Isten célját tekintve a kész világ előbbre valóbb a puszta anyagnál, mert az anyag, mint alsóbbrendű valóság önmagát nem formálhatja, csupán leépülhet. Ezen igazság kapcsán gondoljunk csak az építész elképzelésére, majd az azt tükröző tervrajzára, ahol minden architektonikus részlet a teljes egészszel megtalálható és mennyire meghatározó a még meg nem valósult épület előkészített tégláira, cementjére, vashuzalaira nézve. Különösen akkor kell figyelni az eszkatológikus meghatározottságra, amikor a kijelentés szerint az előjövendő új teremtés (*creatio nova*) nem mesebeli távlatban képzelhető el, hanem már jelen valóan itt és most részeltetik az új emberben, akinek ősképe Jézus Krisztus.

Jürgen Moltmann szerint nem az a fontos, hogy a vizsgálódó szubjektum, jelesül az ember milyen credmennyel szedi szét elemeire az objektumot, a tárgyként tekintett világot, hanem a kommunikatív gondolkodás és ökológikus viszony a lényeges a teremtett világ és az ember között. Az a tény, hogy a teremtettség logikáját biztosító *logosz* a világot faggató természettudóst, filozófust, művészt és teológust valamilyen módon megérinti, megindítja, az Isten Lelkének immanens jelenlétét feltételezi a teremtettségben. Ezért mondja Moltmann, hogy az élet kommunikáció a *kommunió*ban, azaz személyes viszony az Istennel való szeretetközösségben, amely a Lélek által eleven valóság a kozmikus összefüggések világában. Karl Barth például nyilvánvalóvá teszi, hogy ember állatot sem ölhet meg, csak feláldozhatja, mert a táplálkozáshoz szükséges teremtmények életének kioltása csak szakrális áldozat lehet, minden más gyilkosság.

A teológiai értelmezésben a világegyetem geocentrikus, még akkor is, ha ez csillagászatilag már elfogadhatatlan, mert a Föld Isten dicsőségének az a színtere (*theatrum gloria Dei*), ahol az ember teremtése és megváltása történt, s ahova az új teremtésben a menny, a mennyei Jeruzsálem képében Isten országa örök helyet talál. Moltmann érdeme továbbá az a felismerés is, hogy a teremtés értelmezését a szabadság és öröm felől közelíti meg. Isten teremtésének szabadságából fakadó, örömet jelentő játéka a világ táncos-ritmikus körforgásában mutatkozik meg, de egyben a teremtés szármára is felszabadulás ad az életre és a teremtést gazdagító alkotások játékos létrehozásának öröme.

Isten szép, s ez a szépsége nem abszolút értelemben mutatkozik meg számunkra, hanem a halandó által nem látható dicsőségének (*kabód Jahve, doxa*) fénytöréseiben: teremtett világának rendszerében, milliónyi részleteiben, viszonyaiban és történeleiben, a történelemben végbevitt isteni munkájában, melyeket mindmind lehajló szeretete okán kegyelemnek (*kharisz, gratia*) nevezünk. Ez a természet gráciájának is az alapja.

A világ szimbolikus, mondja Moltmann, tehát természetfölötti tartalmat hordoz szépségében, törvényében és Ige-szerűségében. Amikor az évente visszatérő Admirális lepke a gyermekek vállára, unokák fejére röppen, vajon az elköltözött nagyszülők kíváncsi tekintete ül meg összetett szemében? Nem tudhatjuk. Az Admirális pillangóval azonban határozottan azt az Igén alapuló isteni kijelentést ébreszti fel a gyönyörködő emberben, hogy van feltámadás és az elmúlás hamuja fölé az új lét emelkedik.

Természet az énekeskönyvben, liturgia a természetben

Pap Ferenc

A mindenkori énekeskönyv és énekköltő természetes módon használja irodalmi eszközként a természeti képeket, hasonlatokat. Jelen írásunkban nem ezek értelmezésére, hanem elsősorban teológiai és liturgikus jelentőségük bemutatására vállalkozunk.

Az elmúlt másfél évtized intenzív egyházzenei kutatásai és eredményei fényében a magyar egyházzene-történetet, a magyar reformáció liturgikus és egyházzenei felfogását és gyakorlatát részletesebben ismerjük, mint valaha. Témánk vonatkozásában megállapíthatjuk, hogy az „új” hit terjesztésének többszörösen fontos eszköze volt az *énekeskönyv*, annak a 18. századig ismert alapvető két típusa: a *graduál* (a magyar nyelvű gregoriánt tartalmazó szertartási énekeskönyv az iskolamester/kántor és a diákokból, gyermekekből álló liturgikus kórus számára), valamint a *kancionále* (javarészt strófikus költeményeket tartalmazó gyűjtemény, a ma ismert „gyülekezeti énekeskönyv” előképe). Az első magyar nyelvű, néhány töredékes példányban fennmaradt protestáns énekeskönyv (kancionále) éppen 470 évvel ezelőtt, 1536-ban Krakkóban jelent meg Gálszécsi István iskolamester szerkesztésében. Ez elsősorban a reformált hit tanait megéneklő, továbbadó, hiterősítő szándékkal közreadott gyűjtemény volt, amit protestáns (evangélikus és református) énekeskönyvek egész sorozata követett.

Az énekeskönyv sokkal korábban került a gyülekezetek és iskolák használatába, mint a teljes magyar nyelvű Biblia. Mindkettő az egyház kincsei közé tartozott, általában egy-egy példányt őriztek belőlük, melyek az iskolamester/kántor és a lelkész számára szolgáltak minta- és normaszövegül. Az anyanyelvű gyülekezeti éneket a reformáció nem bevezette, hanem a középkorban elindult folyamatot felerősítette. A templomban elsősorban az iskolás gyermekek és ifjak liturgikus kórusának vezetésével, hangszerkíséret nélkül énekeltek a gyülekezet – amennyiben énekeltek. Adataink körülbelül a 18. század végéig igen változatos képet mutatnak e tekintetben is. Általában úgy képzeljük el ezeket az időket, hogy férfiak, nők, idősek, gyermekek tömött sorokban a templomi padokban ülnek, kezükben tartják az énekeskönyvet, s fennhangon, egy taktusra énekelnek minden cifrázás, külön kóruséneket nélkül. Hamisan! A magyarországi reformációban

biztosan nem így volt! Az énekeskönyv használatára még a 19. század második felében is szoktatni, buzdítani, ill. kényszeríteni kellett a templomos népet.

Az éneklés nyelvi és irodalmi műveltség volt a korai időben, amely a nemzedékek öntudatában mélyen gyökerezett. Az énekeskönyvek, sőt énekeskönyvi hagyományok így rakódtak egymásra és merítettek egymásból. Az énekeskönyv tankönyv és a műveltség mércéje volt egyben. Templom és iskola, hit és műveltség, közösségi istentisztelet és magánahítat szétválaszthatatlanul egymás mellett.

Természetesen az egyházi ének, az egyházzene és az énekeskönyv a közösség hitvallásos felfogását, tanítását közvetíti és erősíti. Az egyházzenét is a művészet és a hitvallás kettős köteléke fonja körül, művészi értékét a hitvallás szemszögéből, hitvallásosságát pedig a művészet eszközeivel nem lehet megítélni.

A biblikus-reformátori felfogás szerint a teremtés, a világ *Isten dicsősége megjelenésének és Isten dicsőítésének színtere*, a természet, a teremtettség, egyetlen teremtett lény sem lehet a vallásos-liturgikus tisztelet és imádat tárgya. Az egész világmindenség teremtettségénél fogva dicsőíti a Szentháromság Istent, létezésével mintegy tanúskodik Istenéről. A vallásos közösség, az egyház istentiszteletével mint szent cselekvéssel ebbe az egész világra kiterjedő istentiszteletbe kapcsolódik be. E felfogás a Kijelentésből ered, református megvalósulása pedig igen közel van a zsidóság gyakorlatához. A képi ábrázolás („képzőművészet”) önmagában véve nem tilos, ahogyan a szó, természeti képek zenei eszközökkel való lefestése sem. Liturgikus-templomi megjelenése és megjelenítése a Tízparancsolat vonatkozó tiltásának mint főszabálynak (2Móz 20,4-6; 5Móz 5,8-10) kell hogy megfeleljen. A teremtés jóságának (1Móz 1,31), azaz célszerűségének és szépségének talán legmagasabb megéneklését a Zsolt 104-ben olvassuk, ahol a tengerben úszkáló cethalról is szó van, „amelyet azért formáltál, hogy játszadozzál vele” (Zsolt 104,26).

Az ember a teremtés része, feladata a Teremtő dicsérete és megvallása (Zsolt 8). A biblikus gondolkodás szerint a teremtés „csúcsa” nem az ember, hanem a nyugalom napja, ami az egész teremtettség és az ember számára az istentiszteletben válik „mindennapi” valósággá: Isten megáldotta és megszentelte a hetedik napot. A Tízparancsolat negyedik Igéjének (2Móz 20,8 kk.) az

indoklása is az Úr hét napos teremtésére hivatkozik. Ahogyan Isten hat napon át teremtette a világot, a hetedik napon pedig megnyugodott, az Istennel szövetségben élő ember is hat napon át munkálkodik, a hetedik napon pedig megemlékezés, megállás, visszatekintés által szentelje meg a világmindenség Ura által már egyszer s mindenkorra megszentelt nyugalomnapot. A munkálkodó ember a teremtő Istenre tekintettel él, létezik, mozog és cselekszik ebben a világban. A hetedik nap nem a semmittevés, hanem a cselekvő, a földi istentiszteletben megnyilvánuló megnyugvás, visszavagy hazatalálás, befogadás, szüntelen való megújulás és újjászületés ideje. Nem csupán visszatekintés, hanem várakozó előrettekintés is.

A református templom sem szükségszerűen és nem hitvallási okokból fehér, azaz inkább: szín-, motívum- és formamentes. A 18. század második felétől megerősödő református templomépítés és átalakítás a magyar későbarokk és a klasszicizmus nagy fehér falfelületeinek ízlését hordozza magán, és tette szinte felülbíráhatatlan zsinórmértékké. A számos falusi templomkarzat, pad és szószék gazdag szín- és motívumvilága mintha a teremtés saját maguk által értelmezett és tapasztalt valóságának pillanatfelvételeként fogadná be az Isten tiszteletére összegyűlekező embert. Ezek elsősorban növényi ábrázolások, de olykor ember- és állat figurával (Ádám és Éva, kígyó, kakas, sellő) is találkozunk, amelyek az emlékeztetés és emlékezetben tartás okán, de semmiképpen nem liturgikus tisztelet céljából fogalmazódtak meg az alkotókban. „Faragott kép” vagy szobor azonban a parancsolat szerint sehol sincs. Egy egyszerű megállapítással élve: minél inkább halványultak el a színek és fehéredtek ki a templomok, éppúgy halványodott és erőtlenedett el az énekköltészetben és a vallásos költészetben is a természeti képek használata. Mindez természetesen az európai szellemtörténet változásaival is összefügg.

Az egykori Jeruzsálemi Templom díszítéséről azt tudjuk, hogy „A templom egész falára körös-körül, a belső és a külső részen egyaránt domborműveket, kerubokat, pálmákat, virágfüzéreket faragtak” (1Kíró 6,29; 2Kíró 3,5; Ez 41,15kk.), ez a leírás a szent sátor hasonló díszítésének leírásához kapcsolódik (2Móz 26,31). A templom a Teremtő és a teremtés teljességének és valóságának jele ezen a földön; az ember által megművelt és megőrzött, fenntartott (vö. 1Móz 2,15) földön. A templom mégiscsak a teremtett ember konkrét istentiszteletének színtere.

Az ember közösségben él, kell hogy éljen. Nem csupán embertársaival a mindenkori társadalom keretein belül, hanem az egész teremtett világgal, teremtéssel mint egésszel. A mára már a természettől szinte teljesen elszakadva élő, saját maga által emelt kőrengetegek közé szorított és szorult urbanizált ember ezt már nem éli meg a maga valóságában. Csak leküzdhetetlen, elháríthatatlan, feltartóztatatlan, tomboló, sokszor démonizált természeti erők és katasztrófák kapcsán negatív tapasztalatként szembesül a teremtéssel és saját kiszolgáltatottságával, illetve törekénységével. A fogyasztói társadalom, a nagyobb városokban élő népcesség már régóta nem él közvetlenül a természetből, ill. annak tapasztalati közelségében (vö. szűk és bő eszten-dők), éppen ezért a javarészt paraszti-népi életvitelhez kapcsolódó új kenyér, új bor, aratási hálaadás sem jelent túl sok mindent még a keresztyén gyülekezetben sem, ha az énekek és az igehirdetések nem törekszenek ennek megmagyarázására és jelenvalóvá tételére.

A teremtés megbízatás, a teremtés csúcsa az istentisztelet, a teremtett világ istentisztelete, mely az ember számára, a szervezett és fejlett társadalmakban és kultúrákban a szervezett és fejlett kultusz keretein belül valósul meg. Ennek elidegeníthetetlen része a szent zene, mely a papi ruha peremén lévő csengettyűk (2Móz 28,31kk.) figyelmeztető jeladásától elindulva a harangok zúgásáig, az európai kultúra részeként kifejlődött mindenféle (szakrális) zenén keresztül ugyanazt a feladatot tölti be. Azt, hogy mi, milyen formában, hogyan szólal meg, az adott kultúra legmagasabb igényrendszere határozza meg. Sem az Ó-, sem az Újszövetség, de még az ősegyház zenéjével és énekeivel kapcsolatban is csak kevés, szétszórt információink és sejtéseink vannak (a zsoltárokban előforduló hangszerek minden bizonnyal a szent cselekmények jelzésére és körülhatárolására szolgáltak). A vallásfenomenológia fogalmisága szerint az istentisztelet szent játék (*Iudus sacer*), melynek elengedhetetlen része a zene. „Nincs szertartás zene nélkül. A zene kezdetben ritmus, azaz ismétlés egy adott rituális keretben; utána következik a dallam, kezdetben mint ének, mint a szó erőteljesebb, hatalmasabb változata. [...] Egyetlenegy vallás tagadhatja meg a zenét, mégpedig a »nem«, a semmi vallása: India déli felén a buddhizmus kiiktatta a zenét a szertartásból.” (G. van der LEEUW: *A vallás fenomenológiája*. Budapest, 2001. 329.)

Református énekeskönyvünk (RÉ) a reformáció előtti énekanyagtól elkezdve válogatást tartalmaz ünnepi, hétköznapi, napszaki időkre, a keresztyén ember

és közösség életének egyes eseményeire. Az éppen 400 évvel ezelőtt, 1606. szeptember 23-án befejezett genfi zsolttárkönyv Szenci Molnár Albert magyar fordításában egyrészt az ószövetségi zsolttárok képvilágát mutatja fel mint az istentisztelet és az ember életének helyszínét, másrészt mindez a fordító saját élményeit és tapasztalatait is visszatükrözi. Mintha a magyar Alföldet énekelné meg: „A szép sík mezők ékeskednek / Sok baromcsordákkal; / Villognak a szép szántóföldek / Sűrű gabonákkal. / A hegyoldalak, mezőföldek / Szép búzánövessé / Örvendeznek és énekelnek / Nagy gyönyörűséggel” (RÉ 65,9).

A természeti és kozmikus képeket nem öncélúan, hanem a Bibliához és a biblikus gondolatokhoz, jelképekhez való hűséges ragaszkodás és nagy kifejezőerő szándékával alkalmazzák az énekköltők. A Krisztus megváltói halála fölött érzett fájdalmat és mély átélést, a világmindenség teljességéért bemutatott áldozat komolyságát szintén természeti, kozmikus, egyúttal a bibliai szövegre utaló kép fejezi ki: „A természet velünk zokogja / Halálodért fájdalmait, / Elbújt a nap, gyászukba rogyva / Siratnak választottaid” (RÉ 343,2); vagy: „Jézus, Istennek Báránya, / Kínjaidat ég s föld szánja. / A nap, a nap sötétté változik, / A föld, a föld reng és ingadozik” (RÉ 339,1). Szép, többszörös bibliai jelképre utal a nagyheti ének kezdősora: „Paradicsomnak te szép élő fája” (RÉ 337,1). Amilyen mély a gyász, annyira kitörő a húsvéti öröm: „Mert őt magasztalják nap, hold s égi seregek, / A mennyei szentek. / A földben minden gyökerek, / Fáknak bimbói terjednek, / Mezők megzöldülnek, / Ég madarai zengenek, / Fákon vígan énekelnek, / Szárnyukon repdesnek; / Minden ilatozó füvek gyönyörködtenek, / Dicséretre intnek” (RÉ 350,1-2). Adventben a klasszikus ézsaiási gondolat (vö. Rorate) szólal meg: „Már az ég harmatozson, / A föld igazságot, / Mint bő gyümölcsöt, hozzon...” (RÉ 304,3), valamint „Jól készítsétek útát! [...] A völgyből domb legyen, / Hegycsúcs a mélybe szálljon, / Hogy útja készen álljon, / Ha Krisztus megjelen” (RÉ 312,2). A születés, testetöltés bimbóhoz és annak kinyílásához hasonlítása szintén bevett kép: „Ennek gyökerén egy virágocská [...] nekedik” (RÉ 311,2), „Áronnak vesszeje megvirágozék” (RÉ 320 – refrén). Az emberi étellel kapcsolatban is természetesen sűrűn fordul elő természeti kép: „A szép harmatot / miként hullatod / Tavasszal virágra, / Sok jódat, Uram, / úgy hullasd reám, / Te régi szolgálóra” (RÉ 261,3), „Mint a kis virág is / Magától kibomlik, / Rá ha csöndes fényed omlik” (RÉ 165,4). Az ún. magyar historiás énekek is – a reformáció

korának szép vallásos költeményei – szintén használnak az emberi létezés természetes közegéből és színellyéből származó, zoltáros hangyételű kifejezéseket (nem hiába nevezik ezt az énekcsoportot a korai énekeskönyvek *Psalmusokból való isteni dicséreteknek*): „E világon gonoszok gyökereznek [...] Mint a füvek, virágoznak, terjednek [...] Rólad, Uram, akik megemlékeznek, / Mint a pálmafa szintén úgy zöldelnek; / Mint cédrusfák, ugyan meggyökereznek / Az igazak, kik igaz hitben élnek” (RÉ 255,5.7), „Imád a nagy ég ő teljességével ... Imádlak én is téged, Teremtőmet ... Imádlak téged, egyedül Uramat, / Nem vetem másban én bizodalimat...” (RÉ 251,2.6.8).

Jelenlegi énekeskönyvünk, illetve énekgyűjteményeink hiányosságaként kell megemlítenünk a teremtésről szóló, úgynevezett hetedszaki himnuszokat. Ezek korábbi énekeskönyveinkben helyet kaptak, a teremtés hét napját énekeltek meg hét napon keresztül. A szombat estére rendelt ének kissé rövidített változata (Huszár Gál Komjáti, 1574 felirata: *Isten Dicséret, melyben a teremtésnek, megváltásnak, törvénynek és örök életnek Szombatijáról, avagy nyugodalmáról emlékezünk*) példaként '48-as hivatalos énekeskönyvünkben is benne van (RÉ 508), az összes himnusz az ott megadott dallamcsalád (RÉ 225, 209, 161, 315) bármelyikére énekelhető. A hittanoktatásban, az egyházi iskolázás keretein belül, reggeli áhítatokon remekül lehetne használni.

A hittanoktatás, az istentisztelet, a biblikus értelemben vett vallás(osság) célkitűzése és feladata az integráció (megtérés, visszatérés az Isten közelébe, Krisztus arcára való elváltozás), valamint mindenekelőtt a teremtő Isten tiszteltetére nevelés. Az egyházi ének mint a keresztyén hittudat egyik fontos hordozója és közvetítője, szemléltet, bemutat, rávezet, valamint segít mindebben; az istentisztelet céljára tanít. Ha megfigyeljük, és alaposan szemügyre vesszük az úgynevezett gyermek- és ifjúsági énekgyűjteményeket, a „modern”, „mai” énekszövegeket – a dallamoktól jelen esetben eltekintve – azt állapíthatjuk meg, hogy általában az egyén, olykor a közösség Istenhez fűződő kapcsolatának rendkívül leegyszerűsített értelmezése és bemutatása, leszűkítése határozza meg azok eszköztárát, mondanivalóját és tulajdonképpeni végső célját. Talán mernünk kellene erről a közös minimumról az istentisztelet teljesebb, nagyobb, biblikusabb értelmezése és „megvalósítása”, a maximum felé elmozdulnunk, ebben fontos eszközünk és örökségünk az egyházi ének.

A környezeti nevelés praktikái és fortélyai – I. rész

Dr. Botos Barbara

Régi elmaradást pótol a közoktatási törvény korszerűsítése azzal, hogy a környezeti nevelést felvette a pedagógiai program kötelező elemeinek sorába, aminek eredményeként a most iskolába járó generációnak már sajátja lesz az, amit mi, pedagógusok, szülők csak most igyekszünk elsajátítani. Jelen rövid nyitótanulmány a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia alapvetései és az iskolák környezeti nevelési programjának elkészítéséhez összeállított országos Segédlet (Oktatási Minisztérium 2004) alapján készült, és három fő területet ölel fel: a környezeti nevelés hazai és nemzetközi jogi hátterét, a környezeti nevelés fogalmi kérdéseit, majd az egyes korosztályok életkori sajátosságait taglalja a környezeti nevelés szempontjából legfontosabb paraméterek mentén. E nyitótanulmány a további, kevésbé elméleti, sokkal inkább gyakorlatiasabb ötleteket adó cikksorozat első állomása, a célja pedig az, hogy összegezze és áttekintse a környezeti nevelés magyarországi helyzetét, fő irányvonalait és lehetőségeit.

A környezeti nevelés jogi háttere

A hazai jogszabályi háttér az Alkotmány környezet- és egészségvédelemmel kapcsolatos paragrafusai-ból vezethető le, mely szerint a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez. Továbbá a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészségre.

A Környezetvédelmi Törvény (1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól) 54.1. cikkelye rögzíti, hogy „minden állampolgárnak joga van a környezeti ismeretek megszerzésére és ismereteik fejlesztésére”. A törvény a továbbiakban kifejti, hogy a környezeti nevelés mind az iskolai rendszeren belüli, mind azon kívüli formáiban elsősorban állami és önkormányzati feladat. „A környezeti oktatásnak és ismeretterjesztésnek az alapvető komplex (természettudományi-ökológiai, társadalomtudományi, műszaki-technikai) ismereteken túl a szakmák gyakorlásához szükséges környezetvédelmi ismeretekre, a környezetet veszélyeztető tevékenységekre, a veszélyhelyzet megelőzésének és elhárításának alapvető kérdéseire, az egészséget befolyásoló környezeti hatásokra, továbbá a kör-

nyezet védelmével kapcsolatos állampolgári jogok és kötelezettségek ismertetésére is ki kell erjednie.” A Természetvédelmi törvény (1996. évi LIII. törvény) kimondja, hogy a természeti értékeink védelme, a természetvédő szemlélet kialakítása elsődleges állami feladat. Magyarország második Nemzeti Környezetvédelmi Programjában (2003-2008) pedig önálló tematikus akcióprogram kapott helyet a környezettudatosság növelése érdekében.

A közoktatásról szóló – többször módosított – 1993. évi LXXIX. törvény 48 (3) bekezdése értelmében az iskoláknak – nevelési programjuk részeként – 2004. június 30-ig el kellett készíteniük környezeti nevelési programjukat. Ebben nyújtott segítséget a már említett Segédlet, valamint a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia, amelynek célja az, hogy a tudatformálás eredményeképpen a természeti és emberi környezet állapotában tartós és megalapozott javulás következzen be. Mindannyiunk közös érdeke az, hogy javuljon a környezeti nevelők együttműködése, hogy hatékonyabb legyen a munkájuk, hogy jobban támaszkodhassanak az elérhető forrásokra, és mindennek eredményeképpen javuljon a társadalom egészének környezeti tudatossága és ennek nyomában a környezet állapota is. Tudatosítani kell, hogy a környezeti oktatás, nevelés hosszú távon ugyan, de rendkívül hatékonyan megtérülő fejlesztés, beruházás. A szemléletváltáshoz elengedhetetlen a következetes tanítás és tanulás. A gyerekek szinte egész napjukat az iskolában töltik, és óhatatlanul hazaviszik az ott tanult magatartásformákat. Ez az,

Ha látom az eget, kezéd alkotását, a holdat és a csillagokat, amelyeket ráhelyeztél... (Zsolt. 8,4)

amiért a szemléletformáló munkában a pedagógusok szerepe talán még a szülőkénél is nagyobb. A gyerekek szokásai még nem rögzültek, nincsenek rossz beidegződéseik. Ha nem rontjuk el őket, akkor lelkes segítő-társaink lesznek környezetünk védelmében.

Az élethosszig tartó, minden korosztályt és a társadalom minden rétegét érintő környezeti nevelés jelentőségét és szükségességét nemzetközi megállapodások is rögzítik. A Belgrádi Charta (1975) szerint a világ népei számára tudatosítani kell, hogy a környezeti gondok megoldása és az újabbak megelőzése megfelelő tudást, felkészültséget, készségeket, hozzáállást, indítékokat és együttműködési szándékot igényel, amelyek biztosítása a környezeti nevelés feladata. A környezeti nevelés szerepét ma már világszerte elfogadták, és szinte minden országban lázas sietséggel folyik a környezeti nevelési programok kidolgozása. Az 1972-es Stockholmi Konferencia ösztönzésére 1977-ben született meg az UNESCO és az UNEP környezeti nevelésről szóló hivatalos közleménye, a Tbiliszi Nyilatkozat. A nyilatkozat meghatározza a környezeti nevelés szükségességét, céljait, objektív kategóriáit és irányelveit. A közvetlen célok közül a tudatosság, az ismeretek, a hozzáállás, a készségek és a részvétel elősegítését jelöli meg, az irányelvek közül a környezet teljességében szemléletét, az egész életet végigkísérő folyamatosságot, az interdiszciplinaritást, a helyi, élő problémákra koncentrációt, a korosztályi sajátosságokra való építést és a gyakorlatias megközelítést támogatja. Az 1992-es riói konferencián elfogadott Agenda 21 (21. századra szóló) akciótervnek előirányzatai a Tbiliszi Konferencia megállapításain és javaslatain alapulnak. Az ENSZ 57. közgyűlése 2002. december 20-án a 2005-2014 közötti évtizedet a Fenntarthatóságra nevelés évtizedének nyilvánította. Vagyis a nemzetközi szervezet egy teljes évtizedet szán annak a célnak az elérésére, hogy az oktatás minden szintjét és formáját áthassák a fenntarthatóság, a környezet- és az egészségvédelem alapértékei.

A környezeti nevelés fogalma, értelmezése

A környezeti problémák mind egyetlen válság különböző területei: ez a válság pedig szemléletbeli válság. Olyan forradalmi világképváltozás előtt állunk, melyhez csak a kopernikuszi volt hasonló: a mechanisztikus szemléletről holisztikus-ökológikus szemléletre kell áttérnünk, uralkodásra alapozott értékrendünkről pedig együttműködésre alapozottra. A mechanisztikus

...Micsoda a halandó - mondom -, hogy törödsz vele, és az emberfia, hogy gondod van rá? (Zsolt. 8,5)

világkép szűk korlátai közé szorítva a legtöbb 'vezető' töredékekben gondolkozik, nem látja az összefüggéseket, a problémák megoldását mindig másra hárítja.

Viszont ahogyan Széchenyi István is mondta: nem elég a mai időkben törvényeket írni, de azok iránt szimpátiát is kell gerjeszteni. Hogyan is állhatunk hozzá ehhez a feladathoz? A környezeti nevelés olyan tudatformáló lehetőség, amely egy új életszemléletre tanítja meg a gyermekeket, világprobléma-megoldókat nevel (vagyis egyetemes problémák megoldására képes embereket), de ehhez a környezeti nevelés szempontjából különösen kiemelkedő jelentősége van a holisztikus látásmódú, a nem katasztrófedagógiára épülő, élményalapú, tevékenységközpontú, érzékenyítő, interaktív módszerek minél sokoldalúbb alkalmazásának. A teljes személyiségfejlesztést magában foglaló ideális környezeti nevelési tanterv tanulóközpontú, az ismert életkori sajátosságra épít, holisztikus, univerzális, jövőközpontú, problémaközpontú, tevékenységközpontú, folyamatos, interdiszciplináris, és a kísérletezésre, a közvetlen tapasztalatszerzésre épít. Ahogyan Herbert Read is mondja, tanítani és tanulni nem lehet csak könyvekből, mert ez csak személyiségünk egy részét érinti: agyunk elméletekkel és fogalmakkal dolgozó részét. A gyerekeket, akik még nem elég érettek e 'rövidre zárt' gondolkodásmódra, az érzékeken – látáson, halláson, érintésen – keresztül kell nevelni, vagyis érzékenységüket kell fejleszteni. Németh László Égető Eszter című művében olvashatjuk azt, hogy a könyvben, főképp a tankönyvben van valami természetellenes. A könyv írója nem meri úgy átadni a dolgot, ahogy az ő fejében van, ezért szétszedi, s belerakja valami lexikonfélébe. A tanulóra bízva, hogy az megint valami szerveset csináljon belőle. A jó pedagógus olyan, mint a költő, úgy adja

át a tudást, abban a szövegben, ahogy őbenne van. Viszont a környezeti nevelő nem facilitátor, békekövet vagy parlamenti, hanem információk elemzője és készségek fejlesztője. A környezeti nevelés ezért értéksemleges, így a környezeti nevelőknek joguk van – sőt kötelességük – környezetvédőnek lenni, de e két szerepnek meg kell maradnia az eredeti feladatkörben (két kalapnak két fejen), miközben teljes tudásukkal végzik környezeti nevelői feladataikat.

Fontos továbbá, hogy meggyőzzük a fiatalokat és felnőtteket egyaránt, hogy az események alakulása függ a saját viselkedésünktől, és nem csak a szerencse, az esély, a sors, a hatalommal rendelkező mások befolyása, vagy a helyzeten munkálkodó összetett erők eredménye. A gyermekek így belülről vezérelt, a belső kontrollra építő, kreatív, kitartó, döntésképes, a rejtett manipulációnak jobban ellenálló egyénekké válnak. Pontosan ezért is vált kedvenc mondásommá az, hogy senki sem követhet el nagyobb hibát, mint az, aki azért nem tesz semmit, mert csak keveset tudna tenni.

A helyi környezeti nevelési módszerek megújíthatják és gazdagíthatják az adott iskola tanulási módszer együttesét. Amint az köztudott, a hazai közoktatási intézmények túlnyomó többségében hagyományos lecke-tanítás zajlik, a frontális tanítási órákon a jó-rossz tankönyvek feldolgozása zajlik olyan módon, hogy abban az egyéni tanulási stratégiáknak, a probléma-megoldási és egyéb kulcskompetenciák fejlesztésének csak minimális tere van. A környezeti nevelés hallatlan gazdag tanulás-tanítási módszereket honosított és fejlesztett ki az elmúlt évek során. Ezek a kishatékonyaságú és alacsonyan motiváló leketanulással szemben a pedagógiai projekteket kiaknázó, erdei iskolai, terepgyakorlati módszerek, a páros-és kiscsoport munkák, az adatbázisokkal és internettel tanító nemzetközi környezeti nevelési együttműködések, akció programok, helyi kutatásra és értékek feltárására bátorító tanulási helyzetek, dramatikus játékok, a szenitizáló módszerek és egyebek. A környezeti nevelés során kiszélesedik a tanulás horizontja, megjelennek az önálló, felfedezésre és kreatív alkotásra építő megoldások mellett a csoportosan és osztálykeretben végzett közös projektek, a múzeumok, az állatkertek, a nemzeti parkok, az ipari és termelési létesítmények, a bemutató helyek tanulási lehetőségei. Ezzel az iskolai tanulási szintér kitágul, gazdagodik, az iskola betagozódik az őt körülvevő tanuló társadalomba és a partnerségek, együttműködések képviselik a felelősség megosztását. Ezeknek a tanulási módszereknek helye van az iskolák környezeti nevelési programjaiban.

E gondolatok alapján a rendező elv tehát a környezeti nevelés átfogó (globális és holisztikus) koncepciója, ebből jól levezethetők a közös követelmények és érvényesíthetők a „helyi”-ség – lokálitás (honismeret), regionalitás (kapcsolódás Európához), a globalitás (az „egész”-ségre nevelés), a kommunikáció (minden ugyanarról, a kozmoszról szól) elvei. David Orr figyelmeztető szavai megszívlelendők, miszerint a világot szeletekre szabdaltuk és darabokra törtük. Ezeket a darabokat tudományoknak és altudományoknak neveztük el, és hermetikusan elzártuk egymástól. Ennek az a következménye, hogy 12, 16 vagy 20 évi tanulás után a legtöbb diák úgy végez, vagy úgy kap diplomát, hogy nem áll össze a fejében egy egységes világ képe. Ez az egyén sorsára és az egész bolygóra nézve komoly következményekkel jár. Kenneth Boulding szerint is az intézményes nevelés feladata, hogy olyan embereket formáljon, akik alkalmasak arra, hogy bolygónk lakói legyenek. Máskülönben (a fiatalok) felnőve rádöbbennek, hogy arra tanították őket, hogy hogyan éljenek egy olyan világban, ami már nem létezik.

Életkori sajátosságok a környezeti nevelésben

Nagyon fontos, hogy a környezeti nevelési kezdeményezések első renden az egyes életkorok (kisebb-nagyobb mértékben eltérő) fejlődés-lélektani sajátosságait vegyék figyelembe, amelyekhez a környezeti nevelésnek is értelemszerűen viszonyulnia kell.

A bölcsődések esetében nagyon fontos, hogy csecsemő- és kisgyermekkorban formálódni ki a személység alapjai, ekkor különül el az Én és a nem-Én (környezet), erre az időszakra esik a világ sokféleségének, szépségének, érdekességének első, döntő élményű meg tapasztalása. Ezért döntő hangsúly az észlelési tudatosság fejlesztésén van. Ahogyan C. Harold Fabler is közvetíti: őt érzésem van, melyeket meg kell érintened, ha tanítani akarsz, és azt akard, hogy tanuljak. Remek ízlésem és szaglásom, éles szemem és finom tapintásom van. Miért a fülemlen keresztül kellene mindent megismernem? A bölcsődékben ezért elengedhetetlen fontosságú a figyelemfelkeltő, nem absztrakt, játékos, mesés interaktív táblók, játékok biztosítása, amelyek az ingerszegényebb környezetben élő gyermekekben is felébresztik a világ szépségére való fogékonyságot. Néhány környezetvédelmi világnap kezdeményezése és esetleges megtartása a bölcsődés korosztály figyelmét is felkeltheti.

Kevéssel tetted őt kisebbé Istennél, dicsőséggel és méltósággal koronáztad meg. (Zsolt. 8,6)

Az óvodás korosztály nyitottsága, kíváncsisága végtelen, s ezen keresztül környezeti szempontból is értékes ismeretekre tesz szert. Meglelkesíti a világot, számára a tárgyak is érző lények, s ő maga is érzelmi telítettséggel fordul mindenhez. Ezért döntő hangsúly az észlelési tudatosság fejlesztésén van. Az említett természet- és környezetvédelmi világnapok megünneplésén túl belép e korosztálynál az erdei óvoda, mint környezeti nevelési lehetőség, amelynek részletesebb elméleti kifejtését, valamint egy konkrét erdei óvodai programcsomag részletes kifejtését a következő cikkben olvashatjuk. Az óvodások esetében már a drámajátékokra is bátran építhetünk, amelyek az óvodás korosztály spontán kíváncsiságára építenek. A cikksorozat soron következő harmadik tanulmánya egy ilyen drámajátékot fog részletesen bemutatni. De a sporttal összekapcsolt játékos programok (környezetvédelmi akadályversenyek) és a különböző gyűjtésekkel összekapcsolt kezdeményezések (kupagyűjtés, elemgyűjtés¹) is már nagyobb tért nyernek az óvodákban.

Az általános iskolák alsó tagozatára jellemző, hogy a kisiskolások mindent utánozva tanulnak. Az ilyen korú gyermek az óvodásokhoz hasonlóan a mesét és a játékot szereti. Ezért a környezeti nevelésnek is ezt kell követnie. Ezért döntő hangsúly az észlelési tudatosság fejlesztésén van. Egy-egy drámajáték esetében, mint amelyet a cikksorozat harmadik tanulmánya is részletezni fog, a gyermekek komplex készség- és képességfejlesztése valósul meg, miközben az összefüggések meglátása, a környezettudatos és a tudományközi gondolkodás erősödése, és a problémamegoldó képes-

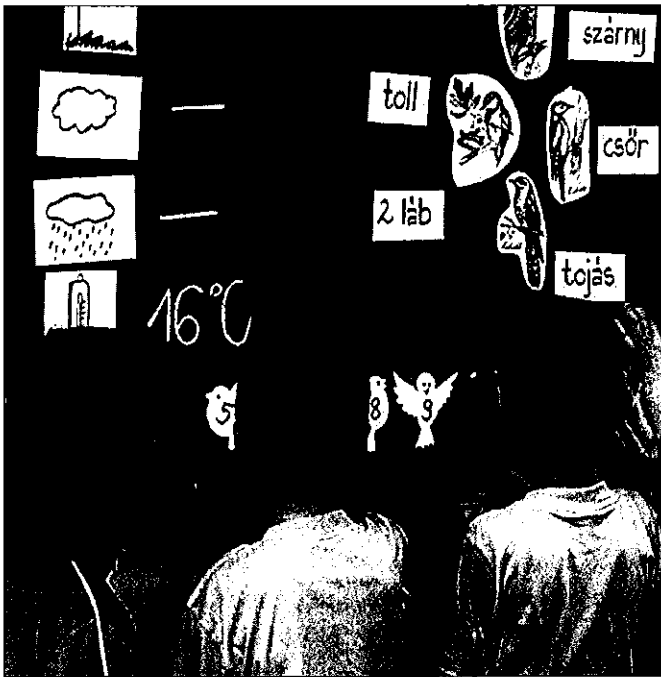
ség, a motorikus készségek, az összefüggések meglátásának fejlődése is várható.

A 11-12 évesek, azaz a prepubertálók már kezdik kialakítani a saját, belső mintáikat: erkölcsi modelleket alakítanak ki a természet- és környezetvédelmi kérdésekben is. Erre a korosztályra a versenyezhetnék, a csillapíthatatlan munkakedv és a szenvedélyes gyűjtéménykészítés a legjellemzőbb. Ezt kihasználva érdemes a környezeti nevelési kezdeményezéseket beindítani. A cikksorozat negyedik tanulmányában leírt „Kilómeter-evő” verseny vagy a forgalomszámláló játékok ezt mindmind kihasználják.

A 13-14 évesek, azaz a kamaszok számára fontosak a törvényszerűségek. Keresik a természeti és társadalmi törvényeket is. Ekkorra érik meg az időészlelésük is annyira, hogy már lehetséges jelen életvitelük környezeti hatásait a jövő felől vizsgálni. Az ő esetükben a cikksorozat utolsó tanulmányában leírt, 'Faraday gyertyája a Tanítás művészete módszer bemutatásával' című kezdeményezés bámulatos eredményeket produkálhat.

A középiskolások (15-16 évesek) képviselői a környezeti szabálysértők legkönyörtelenebb bírúi, a természet legelszántabb védői. Központi problémájuk az Én-azonosság keresése, ez pedig döntő a környezethez való viszonyulás és értékrend kialakulása szempontjából is. A kamaszok szélsőségesen gondolkodnak és éreznek, a középút keresése nem az ő stílusuk. Míg a környezeti gondolkodás a mérlegelő dialektikát, az is-is szemléletet igényli, a kamaszok sokkal jobban szeretik a kizáró vagy-vagyot. Az ő esetükben egy-egy vitajáték vagy szerepjáték rálátást engedhet egy-egy életszerű szituáció feldolgozása során a dialektikus, ökológikus gondolkodás ismérveire, a sokszempontú, rendszer-szemléletű döntéshozatal jellemzőire anélkül, hogy az adott fejlődési lélektani állapot jellemzői ellenében szorgalmazná és erőltetné a felnőttkori értékek szerinti viselkedést. Egy döntéshozatali szituációs játék környezetvédelmi problémamegoldásból, egy-egy életszerű helyzet megtárgyalásából áll. A konkrét, szerepkártyás játékot egy rövid kommunikációs, retorikai felkészítés előzheti meg, ezt követi a problémás környezetvédelmi szituációt feldolgozó helyzetelemzés, amelyet az élő vitajáték, a külső szakértők bevonásával zajló 'lakossági fórum' zárhat. A játék során a fiatalok a retorikai, kommunikációs ismereteken kívül helyisme-

¹ Használt elemgyűjtéssel kapcsolatos tájékoztatás (ingyenes gyűjtőedények biztosítása, ingyenes elszállítás bármilyen intézményből, ingyenes ártalmatlanítás) a következő elérhetőségen kapható: Forego Magyarország Kft. Tél.:23/457-151; Web: www.forego.hu

A környezeti nevelés a tanulók életkori sajátosságainak figyelembe vételével történjen

reti, döntéshozatali, véleményérvényesítési gyakorlatra is szert tehetnek, miközben egy várospolitikai kérdés gazdasági és környezetvédelmi vetületeire látnak rá. A módszer áthidaló szerepet tölthet be a környezeti kérdések sajátos feldolgozásával a tantárgyi szétaprózottság megszüntetése révén hazánk merev és széttagolt, konzervatív tantárgyi rendszerében. Olyan tanulásszervezési formára ad példát, amely szakít a hagyományos tantárgy-tanóra rendszerrel, azaz a tanulási folyamat nem egy-egy hagyományos tantárgy belső logikája szerint szerveződik, hanem valamely konkrét, elvégzendő feladat köré, a kiválasztott téma minél több oldalú feldolgozására alapozva. A 14-18 évesek oktatásából teljesen kiszorult az érzelmi megközelítés, helyette az ismeretközpontúságé, az elméleté és az absztrakcióé az elsőbbség. Ezt ellensúlyozhatja a fiatalok személyes, érzelmi megközelítésére építő probléma-központú vitajáték, amely mint egy tevékenységre és együttműködésre alapozott tanulási forma, egyben a személyiséget is fejleszti.

A 16-18 éves középiskolások, azaz az ifjak is szenvedélyes, harcos környezetvédők lehetnek, mert elfogadott elveiket végletesen követelik és követik. Megkérdőjelezik a felnőttek fennálló rendjét, kemény vitatkozók. Analitikus gondolkodású, a jövő értékeiért harcoló fiatalok. Az ő esetükben jól alkalmazható az 'Ökológiai lábnyomelemzés' módszerére épülő komplex projekt munka, amelynek részletes leírása szintén e cikksorozatban lesz fellelhető.

Összegzés

A környezeti nevelés egy olyan folyamat, amelyben olyan nemzedék nevelkedik fel, amely ismeri legtágabb környezetét is, törődik azzal, valamint annak problémáival. A minőséget az oktatásban és nevelésben alapvetően a pedagógus képzése határozza meg. Az ő továbbképzésük a minőségbiztosítás legelső és legfontosabb alappillére. Ők a kulcsai annak, hogy megvalósuljon egyfajta környezeti kultúrára nevelés, amely magába foglalja a környezetre vonatkozó ismeretekről a környezetbarát életmódig tartó teljes skálát. Ez a cikksorozat is az ő áldozatos munkájuk segítségét célozza.

Környezeti nevelés alatt ma már a környezetünkkel való harmonikus együttélést értjük. Nem csupán az ember – természet kapcsolatrendszerben értelmezhető, hanem az ember – ember viszonyrendszerben is. Megjelentek a humán és társadalmi szempontok is. Fel kell ismerni, hogy a gazdasági, társadalmi, ökológiai jelenségek összefüggenek, biztosítani kell mindenki számára a lehetőséget, hogy elsajátítsa a környezet megvédéséhez szükséges tudást, készséget, értékrendszert és elkötelezettséget. Új magatartási és életviteli mintákat kell kialakítani a fenntartható fejlődés paradigmájának a fényében, mivel a jövő nemzedék sorsa a ma döntéseink és tetteink múlik.

A környezeti nevelésben a marketing üzleti világban is érvényes megfogalmazásából kiinduló, úgynevezett 'ökomarketingnek' kell érvényesülnie. A marketing az a tevékenység, melynek során szükségleteket teremtünk, és azután azokat kielégítjük. Hasonlóképpen a környezeti nevelőnek is az a feladata, hogy alapvető szükségletet, sőt igényt teremtsen a környezettudatos magatartás követendő példáinak a megismerésére. Ha tudatosítjuk, hogy az ember nem mindenható ura, hanem része a természetnek, már csak egy lépés választ el bennünket attól, amiről valójában a környezeti nevelés szól, azaz: ha egy óceán partján élünk, jobban tesszük, ha megtanítjuk gyermekeinket úszni, mint hogy falat építünk az óceán köré.

Felhasznált irodalom:

Magyar Környezeti Nevelési Egyesület (1998): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Alapvetés*. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Budapest.

Oktatási Minisztérium (2004): *Segédlet az iskolák környezeti nevelési programjának elkészítéséhez*. Oktatási Minisztérium, Budapest.

„Állati” példák a Bibliában, avagy mire tanítanak az állatok?

Bárdos Péterné

„Kérdezd csak meg az állatokat,
azok is tanítanak,
és az égi madarakat,
azok is tudósítanak.
Vagy elmélkedj a földről, az is tanít,
a tenger halai is beszélnek neked.”

(Jób könyve 12,7-8)

ltalában a legtöbb ember szereti az állatokat. Különösen igaz ez a gyermekekre, akik közül soknak van saját kutyájuk, macskájuk vagy más háziállatuk. A Biblia is tud az ember és az állatvilág egymáshoz való közelségéről, de arról is, hogy a kétőt áthidalhatatlan szakadék választja el egymástól. Isten a hatodik napon teremtette mind az állatokat, mind az embert. A különbség abban van, hogy Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette, és tulajdon lelkéből lehelt belé, az állatokat pedig az ember uralma alá helyezte.

A Bibliában nagyon sokféle állat fordul elő. Hol munkaerőt, munkaeszközt, hol áldozati ajándékot vagy táplálékot jelentettek a kor emberének. Biztosan mindannyian fel tudnánk sorolni sok olyan bibliai történetet, amelyben állatok is szerepelnek. A gyermekek, – akikben igen erős a kötődés az állatokhoz – különösen is fogékonyak az ilyen történetek iránt.

Erre alapozva állította össze Ábrahám Károlyné *Állatvilág a Bibliában* című komplex játékát 7-16 éveseknek. Játszva taníthatjuk a gyermekeket, miköz-

ben természetessé válhat számukra az állatvilághoz fűződő viszony. A játékgyűjteményhez kapcsolódik egy gazdag állatnévszótár is, amelyben a bibliai állatok a rájuk vonatkozó igeszakaszokkal együtt szerepelnek. Jó szívvel ajánlom mind a katechéták, mind pedig játékos kedvű családapák, családanyák és nagyszülők figyelmébe!

Az állatszimbólumok világa is rendkívül gazdag a Bibliában. Jellemző vonásuk, hogy ritkán egyértelműek. Erkölcsi értelemben kifejezhetnek jót és rosszat egyaránt, s ezeken belül is számos jelentésük lehet. Egyértelműen csak jó értelemben nagyon kevés állat szerepel. Ilyen pl. a szarvas, amely a tiszta vágyakozás, Isten utáni epekedés példája (Zsolt 42,2) vagy a galamb, amely a jó hír – az élet, a megszabadulás, a béke – a szelidség és a Szentlélek jelképe.

A legtöbb állat jó és rossz értelemben egyaránt szerepel, mint például az oroszlán, amely egyfelől az erő, a hatalom és méltóság, másfelől viszont az alattomoság, a pusztítás és a Gonosz szimbóluma.

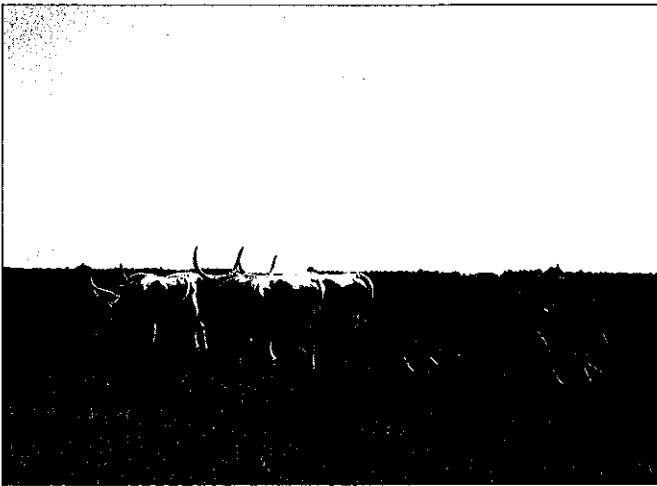
Vannak olyan állatok is, amelyek az Ó- és Újszövetségben egyaránt megtalálhatóak úgy, hogy jelentésük elmélyül, a bennük lévő tartalom feltárul. A páskabarány az Isten Bárányának előképe, aki elveszi a világ bűneit, aki egyedül méltó a lepecsételt könyv átvételére és a pecsétek feltörésére.

A Biblia olykor az állatok egyes tulajdonságát – megszegyenítésként – példaképpül állítja az ember elé. Néhány példa erre:

Pozitív erkölcsi érték	Állatpélda	Igehely
alaposság	mormota	Péld. 30,26
belső rend	sáska	Péld. 30,27
előrelátás	hangya	Péld. 6,6
engedelmesség	juh	János 10,4
erő	víziló	Jób 40,15
gondviselésbe vetett hit	égi madarak	Máté 6,26
istenismeret	ökör	Ézsaiás 1,3
okosság	kígyó	Máté 10,16
törvénytisztelet	gólya, gerlice, fecske, daru	Jer.8,7

A Bibliában szereplő állatpéldák nagyon szemléletesek s egyben beszédek is, így sokakat megihlettek. Heltai Gáspár fabulái között is találunk ilye-

neket, pl. az Ötvennyolcadik fabula *A hangyáról és szekesőről*. A két állat mint ellentétpár közismert mindannyiunk előtt, Heltai Gáspár azonban a tör-

... a juhokat és marhákat mind,
még a mezei vadakat is... (Zsolt. 8,8)

ténetet erkölcsnemesítő magyarázattal is kiegészítette:

„E fabula erre inti a hívokodó resteket, hogy ne hívokodjanak, hanem hivataljokban eljárván munkálkodjanak, nemcsak az önnön szükségökért, hogy magoknak legyen mit enniük, inniok és művel magokat megruházzanak. Hanem hogy az ő alatta valóit is eltáplálhassák, és az Istennek tiszteletire segítségül lehessenek adományokkal, és a szegényeket is megsegíthessék alamizsnájokkal.”

John Bunyan is megragadták a bibliai állatpéldák, amelyeket továbbgondolva írta meg verses művét *Mire tanít a természet* címmel.

Bölcs Salamon a hangyához utalra
Az ostobát, hogy okosodna rajta.
Jó példa fecske, kakukk és szamár,
Hogy megmutassa Isten: szörnyű kár
Elverni az időt, amit adott,
S nem nyerni vele örök holnapot.

A csiszolt ész átnézhet versemen,
Az együgyű, úgy vélem, szívesen
Olvassa, s Isten őt szemelte ki;
Eszét sok csacska apróság teszi,
Ezekre tűzi az Úr csillagát:
A nagyság sok kis dolgon csillog át.

A bibliai állatpéldákat ma is felhasználhatjuk az erkölcsi nevelés területén. Mivel a gyermekek túlnyomó többsége szereti az állatokat, így könnyen motiválhatóak arra, hogy megfigyeljék őket. A legideálisabb, ha a természetes környezetükben tudjuk megfigyelni és megfigyeltetni az állatokat. Például együtt leguggolva

figyelni, ahogy a hangyák szorgoskodnak vagy nézni, ahogy a fecskepár a fészket építi. Szemléltetésként segítségül hívhatunk olyan híres megfigyelőket, akiknek irodalmi munkássága sokat segít az állatok viselkedésének jobb megismerésében: pl. Konrad Lorenz vagy Fekete István állatregényeit. A néma szemlélődés, a csendes vizsgálódás gondolatokat indíthat el, melyek nyomán gyakran maguk a gyermekek is megfogalmazzák, hogy mit is lehet tanulni az állatoktól.

Fontos azonban, hogy tanítványaink figyelmét fordítsuk minden esetben a teremtményekről a Teremtőre, akinek keze munkáját dicséri az egész világ!

„Vadak és egyéb állatok,
csúszómászók és szárnyaló madarak,
ti ifjak a leányokkal,
öreges a fiatalokkal együtt
dicsérjétek az Úr nevét!”
(Zsoltárok 148,10-13)

Az istendicséretet nem tanítani kell, hanem személyes bizonyágtételünkkel lelkesíteni a ránk bízottakat. Nagy példánk lehet ezen az úton Assisi Ferenc élete és közismert *Naphimnusa*.

K. H. Vanheiden – Werner Gitt: *Ha az állatok beszélni tudnának* című könyvében sok érdekes gondolatot találunk az állatok megfigyelésével és a rácsodálkozgatás művészetével kapcsolatban.

Az evangéliumokban is találunk állatpéldákat, melyeken keresztül Jézus Krisztus tanította az övéit. A Hegyi Beszédben például az égi madarakra irányítja tekintetünket, majd értelmezi a látottakat: „Nézzétek meg az égi madarakat: nem vetnek, nem is aratnak, csűrbe sem takarnak, és mennyei Atyátok eltartja őket!” (Máté 6,26) A jézusi módszer egyszerűségében egyszerű: az igei üzenetet egy állat megfigyeltetésével teszi szemléletessé.

Előfordulhat az is, hogy a bibliai állatpéldát az Ige fényében továbbgondoljuk. Így született meg az elveszett juh példázata nyomán Fehérke története Farkas Józsefné tollából. A kisbárány életének minden részletén átragyog az Ige, miközben a történet olvasói és hallgatói nemcsak megszeretik, hanem azonosulnak is a főszereplővel.

Az állatpéldák tehát igen sokféleképpen taníthatnak, segíthetnek bennünket és a ránk bízottakat abban, hogy életünk Isten akarata szerinti lehessen, hogy személyesen is megtapasztalhassuk Bunyan gondolatát: „A nagyság sok kis dolgon csillog át.”

A gyermek és a természet kapcsolata

Szajkó Józsefné Király Erzsébet

„Minden iskola annyit ér, amennyiben szolgálni tudja a reá bízottakat.”

Biblia szerint Isten az emberre bízta a Földet, annak minden teremtményével együtt, hogy uralkodjon rajta. Ez az uralkodás valójában nem más, mint szeretetteljes gondoskodást jelent. Ezért iskolánkban, s napjainkban valamennyi oktatási intézményben és a családban is kiemelt szerepet kap a természet szeretetére, védelmére való nevelés. Különösen sok feladat hárul e téren az iskolákra, s az e tárgyat vagy modult oktató pedagógusokra.

A tanulók az életkoruknak megfelelő szinten – tanórai, illetve tanórán kívüli foglalkozások keretein belül – foglalkoznak ezzel a feladattal. A környezeti nevelés során nélkülözhetetlen a kommunikáció különféle lehetőségeinek alkalmazása is. A feladat komplexitásából adódik a sokrétű együttműködés fontossága.

Alapvető értékek, elvek:

- rendszerszemléletre nevelés;
- ökológiai gondolkodás kialakítása, fejlesztése;
- tapasztalaton alapuló kreatív környezeti nevelés;
- az egészség és a környezet összefüggései;
- az életminőség, fogyasztáson túlra mutató alkotóinak keresése;
- globális összefüggések megláttatása.

Mindezek érdekében szeretnénk, ha iskolánk belső tere, környezete, az ott tanulók, dolgozók igénye szerint alakulna ki, ugyanakkor úgy tennénk otthonossá, hogy természetes anyagokat használunk. Kívül-belül legyen sok zöld növény, figyeljünk oda az energia- és vízfelhasználásra, egyre kevesebb legyen a kibocsátott hulladék. A személyes példák, tapasztalatok keresztül próbáljuk megérinteni tanítványainkat, tudják magukénak a minket körülvevő környezetet, érezzenek gondoskodó szeretetet iránta.

A környezeti nevelés során nélkülözhetetlen a kommunikáció különféle lehetőségeinek alkalmazása. Legalább ilyen fontos azonban, hogy a nagy számú írott, hallott és látott média-irodalomban mérlegelve tudjanak tájékozódni tanítványaink. Szükséges a tanárok közös kiindulási pontjának meghatározása, kapcsolat keresése, kiépítése a szülőkkel is.

Hosszú távú céljaink:

- Elősegíteni az egyetemes természet megőrzését (környezeti kultúra).
- Hozzájárulni a Föld természetes ökológiai folyamatainak visszaállításához.
- Segíteni az élő természet megmaradását.
- Érzékennyé tenni a tanulókat a természet állapota iránt.
- Olyan környezettudatos magatartást kell kialakítani, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen egy esetleges környezeti válságot megakadályozni, s elő tudja segíteni a természet fennmaradását.

Közvetlen célok:

- Az oktatás-nevelés valamennyi területén legyen jelen a környezeti nevelés.
- A tantárgyak között szoros legyen a kapcsolat.
- Érvényesüljön a felnőttek példamutatása.
- A tanulók ismerjék szűkebb pátriájuk természeti értékeit.

Ehhez kapcsolódó feladatok:

- A tantárgyak közti projektek kidolgozása.
- Szelektív hulladékgyűjtésre nevelés.
- Természetben végzett kísérletek, megfigyelések.
- Faültetés, parkosítás, madáretetés.
- Túrák, kirándulások szervezése.

A református iskola többek között úgy éri el nevelési céljait, hogy növendékeit a tudományok segítségével rávezeti a teremtett világ megismerésének és megőrzésének fontosságára.

Iskolánk nevelési alapelvéből mindez következik.

Mily nagyok alkotásaid, URam!
Igen mélyek gondolataid! (Zsolt 92,6)

A tantárgyak adta lehetőségeink:

- *Magyar nyelv és irodalom*
Meg kell ismertetni a tanulókkal a környezeti, természeti értékeket bemutató alkotásokat, s megtanítani, hogy anyanyelvünk gazdagságának segítségével képesek legyenek kifejezni a hozzájuk fűződő érzelmeiket.
- *Történelem*
Tudatosítani a tanulóknál, hogy az emberi tevékenység révén átalakul a természet, és ezek a változások hatással vannak a gazdaságra, életmódra, a közösségi normák kialakulására.
- *Matematika*
Megtanítani a tanulókat a környezeti összefüggések matematikai módszerekkel történő elemzésére, grafikonok készítésére, statisztikák értelmezésére.
- *Fizika*
Ismerjék meg az élő szervezetre káros hatásokat, a környezeti változás törvényszerűségeit.
- *Földrajz*
Szeressenek tapasztalatokat a közvetlen élő és életlen környezetükről, érzékeljék a lezajló változásokat! Ismerjék a globális problémákat!
Őrizték a természet és az ember alkotta táj szépségeit!
- *Biológia*
Tanulmányaik során ismerjék meg a tanulók a globális problémák megőrzési és mérséklési lehetőségeit! Ismerjék meg az élőlények felépítését, szervezeti működését!
Alakuljon ki az ökológiai szemléletmód!
- *Kémia*
Ismertessék meg a tanulókat a természeti, környezeti elemek egyszerű vizsgálatával, a különféle technológiák természeti, gazdasági hatásaival.
- *Ének-zene*
A természet és a művészet rokonsága, zenei ábrázolása, a természet hangjai, akusztikus élménye.
- *Rajz- és vizuális kultúra*
Hagyományőrzés, forma és tartalom összefüggése.
- *Tétnyelvés*
A szabadban végzett foglalkozások, mozgásos játékok alkalmazása.

Tanórán kívüli lehetőségeink:

- természetjáró szakkör;
- versenyek, vetélkedők szervezése;
- iskolai étkezés adta lehetőségek kihasználása;
- iskolánk környezeti adottságainak kihasználása.

Eseménynaptár a tanévre vonatkozóan

Szeptember 21.	Takarítási világnap
Október 5.	Állatok Világnapja Szüreti mulatság Túra, kirándulás a hegyekbe
November	Séta a város parkjaiban A vízi világ ősszel
December	Úszóverseny „Mikulás-kupa” Téli séta
Január	Téli túra Szánkózás, korcsolyázás
Február	Téli sítúra
Március	A Víz Világnapja
Április	Föld Napja Tavaszi túra a helyekbe vagy kerékpártúra
Május	Madarak és Fák Napja Iskolai kirándulás Erdei iskola – Pályázat alapján

Az, hogy egy tanulóból mennyire lesz természet ismerő, kedvelő, megbecsülő gyerek, tinédzser, felnőtt, nagyban függ az őt tanító pedagógus személyiségétől, s hogy ő maga is mennyire szereti a természetet. Az viszont, hogy a pedagógusok milyen mélységben merítenek az anyagokból, függ a tanulók életkorától.

Míg egy első osztályossal leveleket, terméseket gyűjtünk, a gimnazista korosztállyal a természet-szennyezésről, a szelektív hulladékgyűjtés fontosságáról beszélünk.

Az RPI-ben az osztálykirándulásokról idén tavasszal tartott előadásomban utaltam arra, s gazdag képanyaggal illusztráltam, milyen érintetlen a zempléni táj, s mennyi lehetőség van túrák, séták szervezésére. Hívjuk, várjuk a kollégákat, látogassanak el régióinkba, városunkba, hiszen a környezeti nevelésnek 30 %-a közvetlen tapasztalatokra kell épüljön. A pedagógus viszont szabadon választhatja meg a kerettanterv által megjelölt témákat.

A helyi tanterv kialakításakor marad mozgástér az egyéni elképzelésekre. Élünk vele!

Ha módunk van rá, tartsuk az órákat is kint, az anyagnak legjobban megfelelő természeti környezetben. Ha kell, tömbösítsünk!

Mindezeket tegyük annak érdekében, hogy javítsuk tanulóink környezetük állapota iránti érzékenységét, s próbáljuk megalapozni a környezet értékeit tisztelő, azokat megóvni kész magatartásukat!

100 esztendővel ezelőtt született Dietrich Bonhoeffer német teológus-lelkipásztor

Németh Tamás

„Lebetséges, hogy az utolsó ítélet holnap eljő, s akkor a jobb jövőért végzett munkálkodásunkat könnyedén abbahagyjuk, de előbb nem.”

Dietrich Bonhoeffer 1906. február 4-én született a németországi Breslauban, nagy múltú polgári család nyolc gyermeke közül hatodikként, iker-testvéreivel, Sabineval. A családtagok között mindkét ágon magas rangú hivatalnokok, jogászok, professzorok, orvosok emelték a család hírnevét. Amikor 93 évesen meghalt nagyanyját gyászolta (1936), ezt írta naplójába: „Vele elsüllyedt az a világ, amit valahogyan mind magunkban hordunk, és hordani akarunk. A hajlíthatatlan egyenesség, a szabad ember szabadon kimondott szava, az adott szóhoz való ragaszkodás, higgadt és tiszta beszéd, a személyes és a nyilvános élet tisztessége, egyszerűsége – amivel telve volt a szíve.” Később, már Hitler börtönében, amikor egy dráma részleteit vetette papírra, az egyik szereplő szájába adva, de saját származására illően, ezt írta: „Úgynevezett jó családból származom, vagyis egy régi, tekintélyes polgári házból, és nem tartozom azok közé, akik ezt kimondani is szégyellik. Ellenkezőleg. Tudom, hogy a jó polgári házakban milyen csendes erő lakozik. A meglévő, az adott dolgok előtti tiszteletben nőttünk fel, vele megtanultunk minden embert tisztelni. Az emberek nem azért vannak itt, hogy egymás szívének szakadékába belenézzenek, hanem hogy egymást megérintsék, és elfogadják amint van – egyszerűen, elfogulatlanul, bátor bizalommal.”

Apja Kari Ludwig Bonhoeffer, aki gyermekei számára megteremtette a jó családi életet, pszichiáter, majd a breslauer egyetem orvosi karának professzora. Dietrich hat éves volt akkor, amikor a család Berlinbe költözik, ahol apja, professzori munkája mellett, a Pszichiátriai Klinikát is igazgatja. Berlini diákévei alatt az ifjú Bonhoeffer elrejtettnek érzi magát családjá közösségében, testvéreivel rendszeresen együtt zenélnek, de kinyílik a tekintete a nagyváros kulturális lehetőségeire is. Keresztfiának, saját tapasztalatai alapján, a hitben járó család szeretetteljes irányító hatásáról így ír: „A szülői ház hívó kegyessége nem lesz harsány, sem bőbeszédű, de arra tanít meg téged, hogy imádkozz,

mindenek felett féljed és szeressed Istent, és Jézus Krisztus akarata szerint cselekedj.”

Érettségi után Tübingenben tanul teológiát, de két szemesztert elvégezve 1924-től visszatér Berlinbe. Itt nagy hatást gyakorol rá az idős dogmatörténész Adolf von Harnack, akiről 1930-ban így emlékezik meg: „Számunkra világossá tette, hogy az igazság egyedül a szabadságból születhet. Benne láttuk az egyszer megismert igazság szabad kifejezésének harcosát, aki szabadon megfogalmazott értékítéletét újra és újra formába önti. [...] Teológus volt, öntudatos teológus, s ebből következően hittük, hogy meg lehet őt érteni.” Kétségtelenül Harnack gyakorolt rá ezekben az években döntő hatást, valamint Kari Holl, aki maga is Harnack tanítványa volt.

1928-ban tette le lelkészképesítő vizsgáit, és egy hónappal később megvédi doktori disszertációját, amelyben az egyház létének teológiai alapját, „a szentek közösségét” (*Sanctorum Communio*) vizsgálja. Segéd-

... azok is tudósítanak. (Jób 12,7)

... az ég madarait, a tenger halait, amelyek a tenger ösvényein járnak. (Zsolt. 8.9)

lelkési évét a barcelonai német evangélikus gyülekezetben töltötte. Itt látszott meg először, hogy nem a száraz tudományosság, hanem a gyakorlati élet és szolgálat bizonyágtétele áll hozzá közel. Ebben az időben kezdett el foglalkozni egy keresztyén etika megírásának gondolatával. Később szinte haláláig dolgozott rajta, de nem készült el vele, töredék maradt. Ebben az évben hosszabb ideig vendégeskedett egy bencés kolostorban ezen töprengve: „Mit tennék akkor, ha tudom, hogy 4-6 hónap múlva eljön a vég? Azt hiszem, megpróbálnék teológiát tanítani, és sokszor hirdetni az igét.”

Visszatérve Berlinbe Wilhelm Lütgert professzor asszisztense lesz. Második lelkészképesítő vizsgáját követően 24 évesen habilitál (*Akt und Sein*), de csak néhány előadást tart, mert cserediákként New York-ba utazik. Amerika, talán irréális elvárásai miatt is, nagy csalódást hozott; egyedül a harlemi néger gyülekezet élete ragadta meg, a velük való közösségben megtapasztalta a türelmes szeretetet és a közösség gyakorlásának örömét. Megtanulta „komolyan venni Isten országát itt a földön”. Hogy a négerek világát jobban megismerje, délre utazik, s eljut egészen Kubáig.

1931-ben ismét Berlinben találjuk, ahol magántanár az egyetemen, és mellette egy külvárosi gyülekezetben 50 konfirmandus tanítását vállalja el. Nagy lelkesedéssel lát munkához, átköltözik abba a városrészbe, hogy az órákon túl is foglalkozzék a gyermekekkel. Látogatja szüleit, próbál segíteni nekik, hétvégeken kirándulni viszi őket. Emellett elvállalja az alakuló Egyházak Világszövetsége ifjúsági titkári teendőit. A következő években többször tart előadást külföldön, ki-

fejtve annak a veszélyét, hogy a „világ állig felfegyverkezett”, a „harci kürtöket bármikor megfújhatják, mire várunk tehát?” [...] „Úgy akarunk talán részt venni ebben a bűnben, mint ahogy még soha?”

Bonhoeffer, mint az éles látású emberek mind, megérezte azt a végzetes veszedelmet, amit Hitler hatalomra jutása Németországnak jelent. 1933-ban a rádióban elmondott előadásában részletesen kifejti, hogy az ifjúság koránál fogva vezéregyéniségeket akar ugyan, de a vezető (*Führer*) rendkívüli felelőssége éppen az, hogy ne félrevezessen, hanem az igazság ösvényein járjon. 1933-ban Bonhoeffer azért nem fogadja el a Lazaruskirche gyülekezetének lelkipásztor állását, mert származása miatt elüldözött lelkésztársa helyére kellett volna állnia. A „Német Keresztyének”, akik az egyház többségét jelentették, és 1933-ban megnyerték az egyházi választásokat, politikailag sodródtak az eseményekkel.

Ekkor Martin Niemöller, aki az „Újreformatori Mozgalom” vezetője volt 17 tézisben szembesítette a német egyházat saját nézeteivel. Szükségét érezték, hogy az aktuális problémákra válaszul, aktuális hitvallást írjanak, melynek megfogalmazásában Bonhoeffer is részt vállalt, aki 1933-35-ig a londoni német lutheránus gyülekezet lelkipásztora, majd innen visszatérve a „Hitvalló Egyház” teológiai szemináriumát vezeti. Az ökumenikus világszövetségen keresztül kapcsolatba kerül George Bell püspökkel, aki indiai utat szervez neki, de ő a szemináriumi munkáját nem adja fel azért a csábító ajánlatért. Az illegális szeminárium Finkenwaldeban indul el, itt találkozik Bonhoeffer Eberhad Bethgevel, aki barátja, harcostársa, később életrajzírója lesz. A céljuk, hogy lelkészeket és teológiai hallgatókat fogjanak össze, szellemi, lelki centrumot teremtvén a lelki és szellemi terror közepette. Ezt a munkát foglalja írásba, amit *Közösségi élet (Gemeinsames Leben)* címen meg is jelentetett 1939-ben.

1936-ig még előad a berlini egyetemen; az utolsó előadássorozata a *Követés (Nahfolge)* címet viseli (megjelent 1937-ben). Finkenwalde szemináriumát 1937-ben Himmler bezáratja, a munkát azért 1940-ig tovább folytatják kisebb körben, ekkor azonban a tagokat behívják, és a frontra küldik.

1939-ben Reinhold Niebuhr professzor Bonhoeffert Amerikába hívja, aki egy hónap múltán a nyugtalanító

hírek miatt visszatér Németországba. A háború kitörése, Hitler gátlástalan győzelmi mámore az ellenállás felé sodorja. Ezt írja: „Ha egy örült a Kurfürstendammon autójával a gyalogosok közé hajt, akkor nekem, mint lelkipásztornak nemcsak a halottakat kell eltemetnem és a gyászolókat vigasztalnom, hanem muszáj kirángatnom a kormány mellől azt az autóst, ha éppen ott állok.”

Ettől kezdve az események felgyorsulnak. 1940-ben megvonják tőle a nyilvános szereplés lehetőségét. 1941-ben még egy hónapot Svájcban tölthet, ezt az időt arra használja, hogy az Egyházak Világtanácsa főtitkárát Visser't Hooftot és George Bell püspököt megnyerje az ellenállás számára. Amikor hatalmas ütemben vonultak előre a német csapatok orosz földön, Bonhoeffer ezt mondja Visser't Hooftnak: „Ezzel vége, nem igaz? – Majd mikor látta csodálkozó arcát így folytatta – Nem! Arra gondolok, hogy a vég kezdetén állunk. Hitler ugyanis ebből már sohasem mászik ki.”

Az ellenállók elképzelése az volt, hogy ha Hitlert sikerül eltenni az útból, akkor az egész náci gépezet összeomlik, vagy átállítható lesz, hiszen Goebbels és Himmler rá fognak jönni, hogy vagy együttműködnek, vagy elvesznek. Még 1942-ben is kísérletet tett, hogy Svájcban segítséget kapjon, de ott elutasították, s ezután Svédországba utazik Bell püspökhöz, ahol viszont pozitív hozzáállást tapasztalt.

1943-ban a Gestapo az ellenállók köré egyre szorosabbra vonja a hurkot. Ebben a zavaros helyzetben 1943. január 17-én tartja eljegyzését Maria von Wedemeyerrel. Menyasszonyának rokona az a Schlabbendorff, aki március 13-án időzített bombát rejt Hitler repülőgépebe, ám az nem robban fel. Bonhoeffert április 5-én tartóztatják le, és a tegeli börtönbe szállítják. Itt meg kell emlékeznünk arról, hogy együtt tartóztatták le sógorával, Dohnányi Jánossal (Dohnányi Ernő zongoraművész és zeneszerző fiával), akit később szintén elítéltek és kivégeztek.

Börtönévei alatt eleinte dolgozhat, könyveket kap, olvas, jegyzetel, ír. Az *Etika* elkészült fejezeteit ekkor írja le. De nemcsak teológiával foglalkozik, hanem szépirodalommal is. Töredékben marad egy ekkor elkezdett dráma és egy regény, de legismertebb verseit is ebben az időben írta. Unokaöccsének írt levelében, amit sikerül kicsempészni a börtönből, s

azután tovább rejtegetni, ezt írja töprengéseiről: „Túl későn tanultuk meg azt, hogy a tett kiindulópontja nem a hit, hanem a felelősség vállalása. A gondolkodás és a cselekvés számotokra új összefüggésbe kerül. Csak azt fogjátok gondolni, amit felelősséget vállalva tenni is bírtok. Nálunk a gondolkodás sokszor a szemlélődő luxusa volt. [...] Eljő az idő, amikor az elhívott emberek úgy hirdetik Isten Igéjét, hogy a világ megváltozik és megújul tőle.”

A börtönben különösen foglalkoztatta az, hogy miként lehetne a 'nagykorúvá' lett világnak 'világiasan' hirdetni az evangéliumot. Értette ez alatt azt, hogy meg kellene találni az új nyelvet, azt a kifejezési módot, amit a világ ma ért, és meg kellene tanulni ezen a nyelven prédikálni, hogy amennyire rajtunk áll, az evangéliumot minden emberhez közel vigyük.

1944. szeptember 22-én egy Hitler elleni merénylet felgöngyölítése kapcsán a Gestapo Bonhoeffer ellen terhelő bizonyítékokat talált. Átszállítják a Gestapo börtönébe, majd 1945. február 7-én a buchenwaldi koncentrációs táborba. Onnan április 6-án továbbszállítják Flossenbürgbe. Mikor a halálos ítéletet kimondó tárgyalásra viszik, rabtársainak ennyit mond: „Ez a vég – nekem az élet kezdete.” Április 9-én, a háború utolsó hónapjában végezték ki. Payne Best, akivel utolsó hetében együtt raboskodott, így emlékezett vissza rá: „Bonhoeffer számomra mindig a boldogság atmoszféráját jelentette. Az élet minden apró megnyilvánulásán való örömet, hálaadást azért, hogy élhetett a földön [...] Ő azon kevés emberek közé tartozott, akik számára Isten reális, állandó jelenlét.”

Mint a kis virág is magától kibomlik, rá ha csöndes fényed hullik. (RÉ 165, 4)

Új óvoda Hajdúböszörményben

Szabadi Edit

„Mint pásztor, úgy legelteti nyáját, karjára gyűjti a bárányokat, ölébe veszi őket, az anyajuhokat szelíden terelgeti” (Ézs. 40, 11).

Jó Pásztor Református Óvoda alapkövetésére április 11-én került sor, a Kálvin téri Református Egyházközség parókiája mellett. Zila Péter lelkipásztor köszöntötte a megjelenteket, azokat a fontos lépéseket összegezte, melyek mind-mind mérföldkövei voltak annak, hogy a Nagyhét alkalmával – amikor Jézus szeretetére és önfeláldozására emlékezünk – már álltak az intézmény falai, és sor kerülhetett erre a jeles eseményre.

Óvodánk nagy előnye, hogy fenntartója nemcsak hivatal, hanem elsősorban keresztyén közösség, másodsorban civil jellegű szerveződés. Az a reménységünk, hogy az intézmény és fenntartója között ez egy személyesebb, közvetlenebb kapcsolatot jelent majd. Az óvoda működésében ez még inkább bensőséges, szeretetteljes légkört indukál, hisz az óvodában dolgozó felnőttek, az odajáró gyerekek és családjaik képezhetnek egy keresztyén közösséget nemcsak egymással, hanem a fenntartó gyülekezettel is.

Helyzeti előnyt jelent az is, hogy sok jelentkezőből választhattuk ki azokat a munkatársakat, akik elhivatással, a református keresztyén értékrend szívszerinti felvállalásával, jól megalapozott szakmai tudással végzik munkájukat. A munkatársi közösség formálását már az indulás előtt megkezdtük, nagy lehetőség rejlik abban is, hogy teljesen tiszta lappal indulhatunk, szabadon alakíthatjuk ki hagyományainkat, olyan munkatársi közösségben dolgozhatunk, amely maga hozza létre értékeit. Ehhez kérjük Isten segítségét.

Az újonnan induló intézmény helyzetének sajátossága az is, hogy nincs kialakult felhasználói köre, ez is most épül. Azok a szülők, akik hozzánk íratják be gyermeküket, nagy bizalmat előlegeznek nekünk, és ezzel együtt bizonyára komoly elvárásaik is vannak. Ennek a bizalomnak meg kell felelnünk, s ha ez sikeres lesz, az komoly megalapozása lehet intézményünk jövőjének, tekintélyének.

Óvodánk Hajdúböszörmény belvárosában a Kálvin téri református templom oldalánál a gyülekezet épületeinek ölelésében, tömegközlekedési eszközökkel is jól megközelíthető helyen található, így sokak számára el-

A Jó Pásztor Református Óvoda Hajdúböszörményben

érhető az intézmény. A családi keresztyén nevelést zöldövezettel körülvett, a gyülekezet és a város közműveihez közeli telken nyugodt környezetben tudjuk biztosítani. Az óvodánk kapuja minden gyermek előtt nyitva áll, nem feltétel a református valláshoz való tartozás. Várunk minden olyan családot, akik keresztyén értékrend szerint szeretnék nevelni és neveltetni gyermeküket.

Városunkban sok a halmozottan hátrányos család, vannak olyan családok, akiknek sajátos nevelési igényű gyermek okoz komoly terhet, problémát. A keresztyén szellemiségünkből természetesen fakad a segítő attitűd, aminek legfontosabb eleme, hogy ott és úgy kell segíteni, ahol és ahogy a segítségre szorulóknak szüksége van, hogy a szükségben lévő megaláztatás nélkül megragadhasa a felé kinyújtott segítő kezét. A fenntartói elvárások között szerepel az integrált nevelés felvállalása is, ez a városban példaértékű. Ezen a területen is szabadon alakíthatjuk ki koncepciókat, hiszen minden új ebben az óvodában. Szeretnénk ezzel a lehetőséggel úgy élni, hogy alkalmazkodni tudjunk a szükségletekhez.

A városból, sőt a várost körülvevő kisebb településekről egyre többen keresnek meg bennünket a keresztyén nevelés szellemiségének sajátossága és az intézmény családi légköre miatt. (Példa erre, hogy 2006/2007-es nevelési évben két csoport helyett három csoportot tudunk indítani óvodánkban.)

Terveink szerint az óvoda 5 csoportnak ad majd helyet. A csoportok létszáma 25 fő, összlétszáma indításkor 75 fő. Az öt csoport rendelkezik külön öltöztető-

vel, mosdóhelyiséggel. Óvodánk mind belső, mind külső részeit úgy igyekeztünk kialakítani, hogy az legjobban szolgálja a gyermekek biztonságát, kényelmét. Az óvoda udvarán pedig új fajták vannak, melyek a gyermekek egészségének, mozgás- és játékigényének kielégítését szolgálják.

Egy-egy csoportban két óvodapedagógus és egy pedagógiai munkát segítő szakember (dajka) végzi a gondozási és nevelési feladatokat. A dajkák és az óvodapedagógusok, együttműködése teszi hatékonyvá a pedagógiai folyamatot. Óvodánk pedagógusainak képzettsége biztosítja a gyermekek megfelelő képzését, fejlesztését. Pozitív modellként állhatnak a gyermekek előtt, hitükkel, emberi értékeikkel, szaktudásukkal, gyakorló kereszténységükkel. A nevelési érték közvetítés szempontjából a mi koncepciónk normatív. A norma, amelyet közvetítünk és magunknak is felállítunk, a Biblia értékrendje.

Az óvodavezető munkáját az óvodavezető-helyettes segíti. Az óvoda gazdálkodásával és adminisztrációval összefüggő feladatait a gazdasági vezető-helyettes látja el. A játszóudvar rendben tartását az udvaros végzi, valamint az intézmény karbantartási feladatait is, ő a gondnoka az egész épületnek. Az óvoda tisztaságát takarító vállalkozó bevonásával biztosítjuk.

Óvodánk főzőkonyhával rendelkezik, ebben is a törvényi előírásoknak megfelelően biztosítjuk a személyzetet, melynek az üzemeltetésével szakembert bízunk meg.

Az óvoda működését segítő nem pedagógus alkalmazottak hitükkel, személyiségükkel, értékes munkájukkal támogatják az óvodai munka eredményességét.

Az erkölcsi követelményeket a Szentírás, hitvallásaink, egyházunk hagyományai határozzák meg. A dolgozók elkötelezettségüket a gyülekezet közösségében tett fogadalommal erősítik meg.

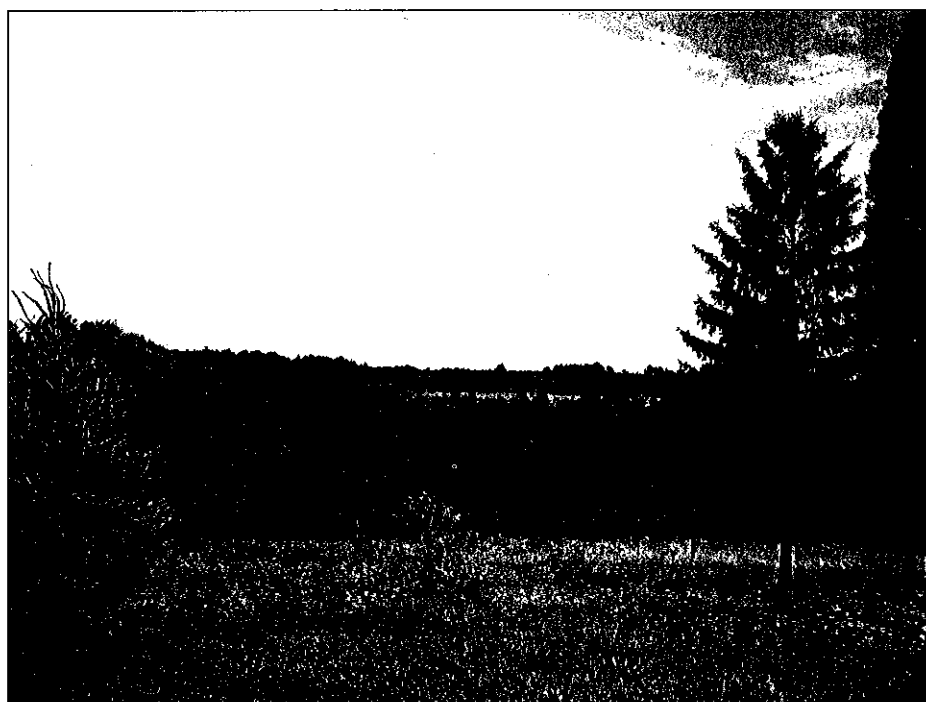
A közoktatási rendszer szakmailag önálló nevelési intézményeként kívánjuk kiegészíteni a családi nevelést, biztosítani a gyermeki személyiség védelmét, nevelését fejlesztését, figyelembe véve és tiszteletben tartva az életkori sajátosságokat, a gyermek mind teljesebb, egyéni képességeinek kibontakoztatását.

Óvodánk Regionális Fejlesztés Operatív Programban Uniós támogatással épült. Ez azt jelenti, hogy 230 milliós támogatással épült az óvoda, melyből 194 millió uniós, 36 millió kormányzati támogatás volt, a kifizetett önrész több, mint 28 millió forint volt.

Az új óvoda kapuit 2006. szeptember 4-én nyitotta meg a gyermekek számára. Az ünnepélyes átadásra 2006. október 3-án került sor. Az óvodavezető köszöntése után a Báránka, a Csillag, és a Halacska csoport színes műsorral ajándékozta meg az ünnepelő gyülekezetet. A Hálaadó Istentiszteleten Dr. Bölcskei Gusztáv, a Tiszántúli Egyházkerület püspöke, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkészi elnöke hirdetett ígét. Szabadi Árpád, a Tiszántúli Egyházkerület esperese pedig imádkozott az óvodát fenntartó gyülekezetért, az óvoda munkatársaiért, az óvodát választó szülőkért, és az óvodába járó gyermekekért. Zila Péter, a Hajdúböszörmény Kálvin téri Református Egyházközség lelkipásztora köszönetet mondott mindazoknak, akik hozzájárultak az új óvoda megépüléséhez, berendezéséhez és felszereléséhez. Az ünnepi alkalmat Dr. Csepregi András, az Oktatási és Kulturális Minisztérium egyházi kapcsolatokért felelős főtanácsosának biztató szavai zárták.

Hálásak lehetünk Istennek, hogy így indulhat a munkánk, amely igen nagy anyagi áldozatot követel a fenntartó gyülekezettől.

Hálásak lehetünk Istennek, hogy így indulhat a munkánk, amely igen nagy anyagi áldozatot követel a fenntartó gyülekezettől.

Ó, Urunk, mi Urunk! Mily felséges a te neved az egész földön! (Zsolt. 8,10)

Játékosan a Bibliáról

Gergely Judit

Tudod-e, mi a különbség az anyagi és a lelki dolgok között? Az anyagi dolgok azok, amelyeket meg tudunk fogni, mint például a pénz vagy a játékok. A lelki dolgok azok, amelyeket nem tudunk a kezünkkel megfogni, mint például a bölcsesség, a szeretet, a jószág, a barátság, a boldogság, a bizalom. Itt egy példa: boldog lehetsz, ha vannak játékaid, és van pénzed vásárolni, de ha nincsenek játszópajtásaid, vagy szerető családod, a sok játék ellenére is egyedül fogod érezni magad, és nem leszel boldog.”

Ki ne gondolkodott volna már a halálról, az engedelmességről, vagy anyagi és lelki dolgokról? Ezekre a kérdésekre született válaszoktól, gondolatokból válhat az életünk teljesebbé, nem csoda, hogy ezek a kérdések már gyermekkorban is foglalkoztatnak bennünket.

Az 1590-es Károli-féle fordítás óta sok nyelven jelent meg a Biblia és sokféle kiadványt készítettek róla. Nagy feladat a Biblia üzenetét átültetni napjaink közegébe, de még ennél is nehezebbnek tartom a sokszor oly nehéz szövegű, szent könyvet gyermekközébe hozni. Nehéz ugyanakkor nemes feladat is, hiszen ak-

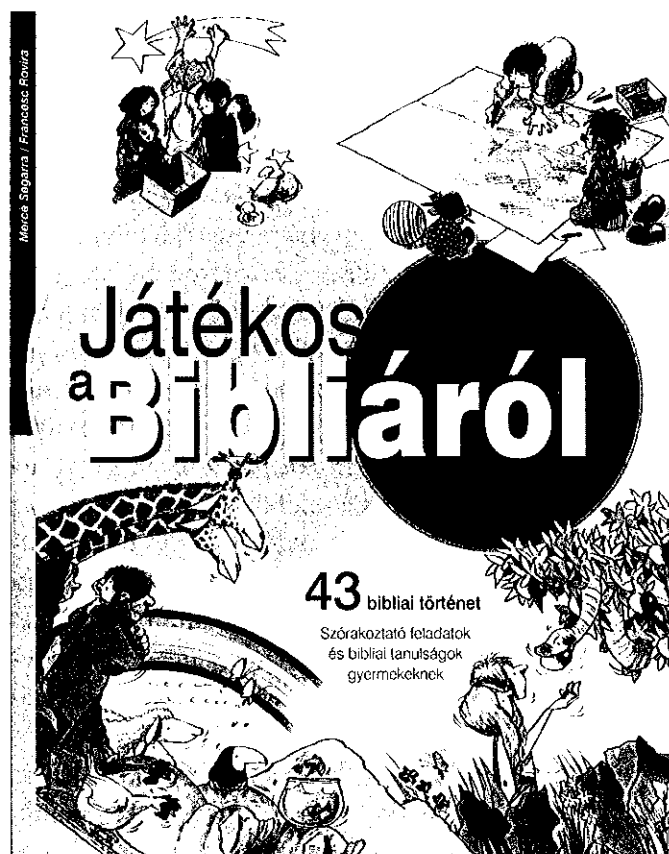
kor indulnak el a bibliaolvasóvá válás útján az apróságok, ha megértik és megszeretik a Szentírást.

Napjainkban gyermekeink szebbnél szebb kivitelű, színes képekkel illusztrált kiadványok segítségével ismerkedhetnek meg a Bibliával. Ezek sorában a legújabb az óvodás és kisiskolás korosztály részére készített *Játékosan a Bibliáról* című Mercé Segarra által írott és Francisc Rovira grafikus illusztrálta könyv, amely 25 Ó- és 18 Újszövetségi történetet tartalmaz. Ez a vidám képekkel díszített, foglalkoztató kiadvány a rövid történetek és a varázslatos képek mellett ötletes feladatokkal hozza közelebb a Bibliát a kis olvasókhöz.

Az egyszerű, gyermekközeli nyelven szóló írásokban az olvasni tanuló gyerekek is örömeiket lelhetik. A rövid, érthető történetek mindegyike mellett 1-1 feladat található: 43 érdekes feladat – 43-szor mozdul meg a felfedezés izgalma a kicsikben. Az Ó- és Újszövetség minden lényeges szereplőjével, történetével, kiemelkedő eseményeivel megismerkedik játék közben a gyermek, sőt, biztos vagyok benne, hogy az érdekes játékok segítségével „megélt” történetek olyan érdeklődést keltenek fel benne, hogy szomjazza a továbbiakat is. Nincs annál jobb, ha úgy tanul a gyermek, hogy az nem teher számára, hanem öröm!

Magával ragadó a könyv, szinte hív, csábít: „Nyiss ki, olvasgass szüleiddel együtt, és beszélgetsetek rólam!” Írója sem kizárólag a gyerek kezébe, hanem közösségi használatra szánja (család, hittanórai csoport), vagyis számít a felnőttek segítségére is. Valóban nagyon hasznos a szülők számára is, hiszen amíg csemetéjükkel olvasgatják, lapozzák a könyvet, addig maguk is belemerülnek ebbe a bájos képi világba, és a könyv által ajánlott szórakoztató feladatok arra ösztönzik őket is, hogy a gyermekek segítségével fedezzék fel együtt – újra meg újra – a Bibliát. A könyv közös használata a családi együttlétek mellett a baráti beszélgetésekhez is nagyszerű, hiszen jó ötletekkel szolgál gyermektáborokhoz, hasznosnak bizonyulhat az óvodai és általános iskolai nevelési munka során, színesebbé teheti a hittanórákat, de délutáni napközis felhasználásra is kiválóan alkalmas református iskoláinkban.

Nem csak információt közöl, hanem elgondolkodtat, cselekvésre is ösztönöz, felébreszti a kíváncsiságot, beszélgetésre késztet. Az egyes történetekhez kapcsolódó feladatok változatosak, hiszen például egyszerűen

Játékosan a Bibliáról – a kötet címlapja

elkészíthető receptek segítségével kézen fogva a konyhába vezet (hogyan készíthetünk pattogatott kukoricából olyan édes gombócokat, mint a manna), máskor a természet megfigyelésére sarkall (az égre aggatott csillagok vizsgálata), majd barkácsolni, ügyeskedni, kertészkedni hív (virágkorona, papírgalamb, körforgó készítése), olykor színházsdíra csábít, vagy egy jó nagyot beszélgetni.

A könyvet végigolvasva és az ajánlott feladatokat végigjárva és kipróbálva sok-sok új információ birtokába jut a kis felfedező. Egy egészen új világ tárul ki előtte.

A számos pozitívum mellett röviden a könyv hátrányáról: egyedül használva kevésbé tűnik érdekesnek, illetve heterogén csoportnál kevésbé használható haté-

Dávid és Góliát

Illusztráció a kötetből

konyan, hiszen ami megmozgatja az öt éves fantáziáját, az már kevésbé köti le a tízévest, no meg a fiatalabb gyermek számára komoly kihívást jelenthet 1-1 nagyobb kezűgyességet igénylő feladat, míg a nagyobbaknál ez már nem okoz problémát.

Mivel a feladatok változatosak: a testet és a szellemet is megmozgatják, no meg nem csak a szoba/terem négy fala a tér, hanem maga a csodákkal teli, Isten keze által formált, folytonos (újra)felfedezésre vágyó természet. E könyvön, ezeken a játékokon keresztül is Jé-

zus hív: „Jer, kövess, ó jöjj ide!”. Ezt a halk szavú hívást pedig jó meghallani. Ha a gyermekek elolvassák a könyvet, megerősödhet bennük az érték, a rend fogalma, és a nyugalom, hogy ők mennyire fontosak Isten számára.

E számunk szerzői:

Bárdos Péterné
Dr. Békési Sándor
Dr. Botos Barbara
Gergely Judit
Dr. Márkus Mihály
Dr. Nagy Sándor
Németh Tamás
Pap Ferenc

Papp Kornél
Szabadi Edit
Szajkó Józsefné Király Erzsébet

tanító, Református Általános Iskola, Kecskemét
dékán, KRE Hittudományi Kar, Budapest
stratégiai és környezetvédelmi referens, Tatabánya
pedagógiai előadó, Református Pedagógiai Intézet, Budapest
püspök, Dunántúli Egyházkerület, Veszprém
főgondnok, a Zsinat világi elnöke, Budapest
gimnáziumi vallástanár, Debrecen
református lelkész, a KRE Hittudományi Kara Bibliai Teológiai és
Vallástörténeti Tanszéke egyetemi tanársegéde
a Zsinati Oktatási Iroda irodavezetője, Budapest
óvodavezető, Jó Pásztor Óvoda, Hajdúböszörmény
kollégiumi nevelőtanár, egészségfejlesztő-mentálhigiénikus, Sárospatak

E számunk képei:

A csurgói Országos Református Tanévnyitó képeit és a természeti felvételeket a Szerkesztőség munkatársai készítették.

Következő számaink tartalmából:

Iskolánk mint szellemi műhely
Adalékok a református jövőképhez

A környezeti nevelés praktikái és fortélyai
Az egyháztörténet tanításának lehetőségei

ELŐFIZETÉSI ÁRAK

Lapunk 2006-ra előfizethető postai csekken vagy átutalással (OTP 11701004-20192129). A közlemény rovatba írják bele az előfizető nevét és az MRN 2006 rövidítést. Kérjük, ügyeljenek arra, hogy olvasónkat azonosítani tudjuk!

Az előfizetésről számlát küldünk 2006-ra. Akik csak a számla beérkezése után utalnak át, kérjük, hogy a mellékelt megrendelőlapot a számlakérő adataival faxon vagy postán küldjék vissza az RPI címére. Lapunk árát az ÁFA-csökkenés és a terjesztési költségek növekedése befolyásolta. Lapunk az önköltségi ár alatt jut el az olvasókhöz, ezt a szerzők önzetlensége és mértéktartása, illetve a Református Pedagógiai Intézet zsinati költségvetése teszi lehetővé.

Kérünk és buzdítunk mindenkit, hogy a lap megjelenését előfizetésével továbbra is támogassa.

Lapunk előfizetési díjai 2006-ra:

Egy példány ára:	252 Ft	(240 Ft + 5% ÁFA)
Éves előfizetési ár:	2079 Ft / év	(1980 Ft + 5% ÁFA)
Kedvezményes éves előfizetési ár*:	1743 Ft / év	(1660 Ft + 5% ÁFA)
ORTE-tagoknak:	ingyenes	

* Református egyházközségeknek, református közoktatási intézményeknek, és ezek munkatársainak, lelkészeinek, református közoktatási szakértőknek, valamint a legalább két éve előfizetőknek.

Magyar Református Nevelés

Megjelenik évente 9 szám.
ISSN: 1585-7565

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

1146 Budapest, Abonyi u. 21.

Lapzárta: 2006. október 20.

Felelős kiadó: Márkus Gábor

Főszerkesztő: Márkus Gábor

Szerkesztő: Pompor Zoltán

Postacím: 1440 Budapest 70., Pf. 5.

Tel./Fax: 06-1-351-9842

E-mail: mrn2000@freemail.hu

Tervezés és tördelés:

smArt DesignStudio

Tel.: 06-87-571013

Internet: www.sm-art.hu

Megrendelni a 2006. év számait a kiadó címén lehet.

Korábbi példányok korlátozott számban kaphatóak 168 Ft / db áron.

A kiadó RPI működését támogatja az Oktatási Minisztérium és a Magyarországi Református Egyház Zsinata.

(A szerzők és a szerkesztőség álláspontja egyes kérdésekben eltérhet.)
Észrevételeiket, cikkeiket szeretettel várjuk!

MEGRENDELÉS

Megrendeljük a **Magyar Református Nevelés** pedagógiai szaklap 2006. évi számait _____ példányban.

A megrendelő megnevezése: _____

A megrendelő címe: _____

A számlakérő megnevezése (ha eltér): _____

A számlakérő címe: _____

cégszerű aláírás

